

บทที่ ๒

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของพระสงฆ์ ในเขตอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งช่วยในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในหัวข้อและรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสังคม

๒.๔ โครงการพัฒนาชุมชนชนบทโดยความร่วมมือของคณะสงฆ์

๒.๕ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)

๒.๖ บริบททางสังคมของอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

คำว่า “บทบาท” เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ การกระทำของมนุษย์ที่อยู่ ในสังคม โดยมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๑ ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำทำตามบท การทำตามบท โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู

สุพัตรา สุภาพ^๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทไว้ว่า บทบาท คือการปฏิบัติตามสิทธิ หน้าที่ของสถานภาพ หรือตำแหน่ง เช่น คนที่มีสถานภาพเป็นพ่อ ก็จะมีบทบาทในการเลี้ยงลูก

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒ สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๒๘.

คนที่มีบทบาทเป็นครู ก็จะมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนนักเรียน ทั้งนี้โดยบทบาทจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ

สุชา จันทน์เอม^๓ ได้กล่าวว่า บทบาท คือ สิ่งทีบุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น

งามพิศ สัตย์สงวน^๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่เขาถูกคาดหวัง โดยกลุ่มคนและสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้

กรองแก้ว อยู่สุข^๕ ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่คาดหวังว่าบุคคลจะแสดงออกในกิจกรรมที่ทำร่วมกับผู้อื่น บทบาทจะสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งในสังคม รวมไปถึงหน้าที่ สิทธิ ความรับผิดชอบ และอิทธิพลของแต่ละบุคคลด้วย

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^๖ ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง ส่วนหนึ่งที่เป็นพลวัตของสถานภาพ บุคคลจะได้รับมอบหมายให้ดำรงสถานภาพ โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่น เมื่อเขาใช้สิทธิและทำหน้าที่อันเป็นส่วนต่างๆ ของสถานภาพก็แปลว่าเขาแสดงบทบาท

บทบาทที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นจะเกี่ยวข้องกับสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคมด้วย โดยบทบาทจะมีความสัมพันธ์กับสถานภาพ ด้วยเหตุที่บทบาทเป็นการกระทำตามสถานภาพของบุคคล และสถานภาพทำให้ทราบว่าแต่ละบุคคลควรจะมียบทบาทอย่างไร ซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๗ ได้ให้ความหมายของสถานภาพไว้ว่า สถานภาพ คือ ฐานะตำแหน่งหรือเกียรติยศของบุคคลที่ปรากฏในสังคม และสิทธิหน้าที่ตามบทบาทของบุคคล สอดคล้องกับที่งามพิศ สัตย์สงวน (อ้างใน สุจิตณา พานิชกุล^๘) ได้อธิบายถึงลักษณะของสถานภาพไว้ว่า สถานภาพที่ ๒ ประเภท คือ สถานภาพที่ได้มาโดยกำหนด และสถานภาพที่ได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มที่เรา

^๓ สุชา จันทน์เอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

^๔ งามพิศ สัตย์สงวน, การจัดระเบียบทางสังคม : สังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘) หน้า ๗๓.

^๕ กรองแก้ว อยู่สุข, พฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗) หน้า ๑๑.

^๖ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๑

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๑๖ - ๑๑๑๗.

^๘ สุจิตณา พานิชกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการท่องเที่ยว:กรณีศึกษากิจกรรมการสนทนา ระหว่างพระสงฆ์กับนักท่องเที่ยว”, การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

เลือกไม่ได้ เป็นสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้มาตั้งแต่เกิด ส่วนสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ เป็นสถานภาพที่ไม่ได้มาตั้งแต่เกิดแต่ได้มาภายหลัง สถานภาพประเภทนี้ มักได้มาเพราะความพยายาม ความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบากต่าง ๆ มีการฝึกฝนเป็นเวลานานและได้มาจากการแข่งขัน สถานภาพและบทบาทจึงมักจะเป็นของคู่กัน โดยบทบาทเป็นการทำตามสิทธิ และหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งสิทธิ คือ สิ่งที่เขาพึงได้รับตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งนั้น ๆ และหน้าที่ คือ สิ่งที่เขาต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ อยู่ บทบาทจึงเป็นสิ่งที่เขาทำในตำแหน่งที่เขาครองอยู่ บทบาทจึงมีความสัมพันธ์กับสถานภาพในลักษณะที่ บทบาทเป็นการกระทำตามลักษณะของสถานภาพ กล่าวคือ การที่บุคคลจะมีบทบาทอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีสถานภาพอย่างไรด้วย

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกหรือการปฏิบัติงานในภารกิจที่รับผิดชอบให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานภาพ หรือ ตำแหน่ง สิทธิ และหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากสังคม ซึ่งเกิดจากความคาดหวังของบุคคล กลุ่มคน และสังคมอันเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม และในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์กับสถานภาพหรือตำแหน่ง สิทธิ และหน้าที่ของพระสงฆ์ ในลักษณะที่ สถานภาพของความเป็นพระสงฆ์จะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะบทบาทที่พระสงฆ์ได้แสดงออก

๒.๑.๒ ลักษณะของบทบาท/ ประเภทของบทบาท

บุคคลในสังคมจะแสดงบทบาทต่างๆ แตกต่างกันไป โดยที่การแสดงบทบาทของบุคคลจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้นได้ ดังนั้น จึงมีผู้แบ่งลักษณะและประเภทของบทบาทไว้ดังต่อไปนี้

อรุณ รักธรรม^๕ ได้แบ่งบทบาทออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. บทบาทจริง (Actual Role) เป็นพฤติกรรมที่แท้จริงของบุคคล ที่ถูกควบคุมโดยอารมณ์ เจตคติ พฤติกรรมส่วนตัว และปัญหาในการปฏิบัติงาน

๒. บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescription Role) เป็นขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งทางหน่วยงานหรือองค์กรเป็นผู้กำหนด

^๕ อรุณ รักธรรม, พฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๘.

๓. บทบาทคาดหวัง (Expectation Role) เป็นความคาดหวังของบุคคลอื่น หรือสังคมที่มีต่อบุคคลผู้ครองตำแหน่ง และเป็นความคาดหวังของตนเองต่อบทบาทนั้นๆ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ^{๑๑} ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทไว้ ๓ ลักษณะคือ

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ๆ ที่คาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกีดกันของกลุ่มต่าง ๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้

สงวนศรี วิรัชชัย^{๑๒} ได้สรุปลักษณะของบทบาทไว้ ๕ ประการ คือ

๑. บทบาทตามที่กำหนด (Prescribed Roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่มหรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปธรรมของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่มหรือองค์กรนั้นๆ

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Role) หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น ๆ คาดหวังผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

๓. บทบาทตามความคิดของผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด เชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหน้าที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมคาดหวังผู้อื่น ทั้งๆ ที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตน

๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเราจะมีการเลืกรับรู้ และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์หลายอย่าง

^{๑๑} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๑๒} สงวนศรี วิรัชชัย, จิตวิทยาเพื่อการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ศึกษาพร, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓-๒๔

ดังนั้น เมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งปฏิบัติบทบาทโดยแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ได้พบเห็นอาจรับรู้พฤติกรรมหรือบทบาทนั้น ในทางที่แตกต่างกันและอาจแตกต่างไปจากบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่งด้วย

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมแสดงออกตามสถานภาพ หรือตำแหน่ง สิทธิ และหน้าที่ของตน ตามความคาดหวังของสังคมหรือตามความเป็นจริง ซึ่งการแสดงบทบาทของแต่ละบุคคลอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้ ทั้งนี้บทบาททางสังคมจะถูกกำหนดและวางระเบียบไว้ เพื่อการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นจะต้องมีสิทธิและหน้าที่ทำอะไรบ้างในองค์กรนั้นๆ และสังคมได้วางระเบียบไว้อย่างชัดเจนว่าบุคคลในองค์กรดังกล่าว จะต้องเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนและผู้อื่นที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้มีมาตรฐานงานที่ดี ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ซึ่งมีสถานภาพทางสังคมที่อยู่ในสถาบันศาสนา พระสงฆ์จึงมีบทบาทที่ปฏิบัติจริง ซึ่งพระสงฆ์จะต้องเข้าใจบทบาทของตนให้ชัดเจน เพื่อที่จะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย

๒.๒.๑ ความเป็นมาและความหมายของพระสงฆ์

พระสงฆ์ หรือ สังฆรัตนะ เป็นรัตนะประการที่สาม ในพระรัตนตรัย ซึ่งได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และเป็นรัตนที่เกิดขึ้นหลังสุด ซึ่งความเป็นมาของพระสงฆ์นั้น มีจุดเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ณ โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ (ปัจจุบันคือ พุทธคยา ประเทศอินเดีย) พระองค์ได้รับการขนานนามว่า “พระพุทธเจ้า” หลังจากทรงพักผ่อนอิริยาบถและทบทวนธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ด้วยการเสวยความสุขที่เกิดจากความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นเวลา ๔๕ วันแล้ว พระองค์ก็เสด็จไปที่ป่าป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แคว้นกาฬิ (ปัจจุบันเรียกว่า สารนาถ) ได้แสดงพระธรรมที่เรียกว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรดปัญจวัคคีย์ จนกระทั่งท่านอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมและได้ขอบวช พระองค์จึงทรงบวชให้ด้วยวาจาว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๒} จึงเป็นอันว่าพระสงฆ์รูปแรกได้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา เป็นจุดกำเนิดสังฆรัตนะ และเป็นความสมบูรณ์แห่งพระรัตนตรัยด้วย โดยมีการบรรลุลหกรรมเป็นฐานแห่งการบวช ในระยะ ๖ เดือนแรกได้เกิดพระสาวกสงฆ์ถึง ๖๐ รูป ต่อมาอีก ๖ เดือน ก็เพิ่มขึ้น ๑,๒๕๐ รูป ต่อมาได้ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับกุลบุตรผู้มีจิตศรัทธาเข้าอุปสมบทด้วยญัตติจุดตรกรรมวาจา โดยมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ มีผู้เป็นประธานอุปสมบท เรียกว่า

^{๑๒} วิ.มหา.(ไทย) ๔/๑๘/๒๕).

“อุปัชฌาย์” เป็นผู้ทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนพระใหม่ตลอดระยะเวลา ๕ ปี พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นเบื้องต้น หรือเป็นกรอบแห่งชีวิตอันประเสริฐให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตาม พระสงฆ์รับอุปสมบทและพระวินัยเป็นฐานนี้ เรียกว่า “พระภิกษุสงฆ์” สังคมพระสงฆ์จึงได้เกิดขึ้น ในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ปีแรกหลังการตรัสรู้เป็นต้นมา^{๓๓}

พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า หรือหมู่สาวกผู้ยอมรับ ผู้ซึ่งฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเลื่อมใส สละเรือนออกบวช ถือวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ที่พระบรมศาสดาสั่งสอนและกำหนดไว้ เมื่อได้รับผลแห่งการประพฤติปฏิบัติแล้ว นำมาเผยแพร่สั่งสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม พระสงฆ์มีส่วนสำคัญต่อพระพุทธศาสนาภายหลังพุทธปรินิพพาน เพราะการสืบทอดพระธรรมวินัย หรือการสืบทอดรัศมีมรรคะของพระพุทธเจ้านั้น อาศัยพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระธรรม นำมาประพฤติปฏิบัติเผยแผ่แก่ประชาชน และให้การบวชกุลบุตรยุคหลัง เพื่อช่วยค้ำจุนพระศาสนา และธรรมาศของพระอรหันต์ มาถึงยุคปัจจุบัน

คำว่า พระสงฆ์ มาจากคำบาลีว่า “สงฺฆ” แปลว่า หมู่ ชุมชน คนทั่วไปมักเข้าใจว่า พระสงฆ์ คือ ภิกษุ แต่ในพระพุทธศาสนา หมายถึง หมู่ภิกษุ และภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป เรียกว่า “คณะสงฆ์” การประกอบสังฆกรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาต้องมีคณะสงฆ์ซึ่งประกอบด้วย ภิกษุอย่างน้อยที่สุด ๔ รูป ร่วมพิธีสังฆกรรมนั้นจึงจะสำเร็จสมบูรณ์ หากคณะสงฆ์ไม่ครบคณะก็จะประกอบ สังฆกรรมไม่ได้ พระสงฆ์จัดว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะเป็นศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป พระสงฆ์จึงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่ดี เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จะเป็นเหตุจูงใจประชาชนให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา หากพระสงฆ์ปฏิบัติตนไม่ดีจะทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาหม่นหมอง

ความหมายโดยทั่วไปของคำว่า “สังฆะ” หมายถึง หมู่ พวก หรือ คณะ ซึ่งเป็นคำที่มีอยู่เดิมในภาษามคธ เมื่อมาอยู่ในความหมายของพระพุทธศาสนา คำว่า “สังฆะ” จะหมายถึง หมู่แห่งภิกษุ พวกแห่งภิกษุ คณะพระภิกษุ จะสื่อได้ไม่ชัด ต่อมา คำว่า สังฆะ ก็สื่อความหมายโดยตรงถึงนักบวชในพระพุทธศาสนา สื่อถึงพระภิกษุที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ แม้ในปัจจุบันเมื่อใช้คำว่า พระสงฆ์ หรือ คณะสงฆ์ ก็จะหมายถึง คณะนักบวชในพระพุทธศาสนา

ในส่วนของการนิยามของคำว่า สังฆะ หรือ สงฆ์ นั้น มีการให้คำนิยามไว้ว่า สงฆ์ คือ “กลุ่มบุคคลที่เสมอกันด้วยศีลและธรรมะ” หมายความว่า การมีศีลเสมอกัน และการมีธรรมะที่

^{๓๓} พระสุริยวราณ (ณรงค์ จิตฺตโสณโณ), พุทธศาสนปริทรรศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

ถูกต้องตรงกัน เป็นคุณสมบัติของสงฆ์ เพราะคำว่า “สงฆ์” มีความหมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสามัคคีกลมเกลียวกัน ถ้ามีความแตกแยกกัน จะไม่ถือว่าเป็นสงฆ์

ในครั้งพุทธกาล ลักษณะของสังคมสงฆ์นั้น จะแบ่งเป็น ๒ ฟัง คือภิกขุสงฆ์ หมายถึงหมู่แห่งพระภิกษุ และภิกษุณีสงฆ์ คือ หมู่แห่งภิกษุณี

อย่างไรก็ตาม คำว่า สังฆะ นั้น ในยุคสมัยแรกสุดของพระพุทธศาสนา ยังไม่มีปรากฏขึ้นเป็นรูปแบบสังคมสงฆ์ ยังไม่เป็นรูปธรรมมากนัก เพราะยังไม่มีวินัยที่ใช้จัดระเบียบสังคมสงฆ์ออกมา เพราะพระภิกษุในสมัยนั้น อย่างน้อยที่สุด ท่านเป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบัน การอยู่ร่วมกันของท่านนั้น เป็นรูปแบบการอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ได้อยู่โดยการวางระเบียบ เพราะมรรคและผลที่ท่านเหล่านั้นบรรลุ เป็นตัวคอยจัดระเบียบความเป็นอยู่ของท่านเอง ต่อเมื่อพระสงฆ์มีมากขึ้น ความจำเป็นที่ต้องมีพระวินัย เพื่อวางกฎระเบียบ เพื่อให้คณะสงฆ์ที่มีมากขึ้น อยู่ร่วมกันได้โดยผาสุกจึงเกิดขึ้น

รูปแบบของสังคมสงฆ์ในยุคนั้น จึงกลายเป็นสังคมอุดมคติ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข หรือเรียกว่า ทรงเป็นธรรมราชา คอยดูแลคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยผาสุกเรียบร้อย และทรงวางกฎระเบียบเพื่อให้มีการปกครอง การดูแลกันตามลำดับความสามารถของแต่ละรูป พระเถระผู้บวชก่อน ก็ดูแลพระสงฆ์ผู้บวชใหม่ ให้โอวาทให้คำแนะนำในการดำรงชีวิต ในการเป็นสมณะ ศาขยบุตรที่ถูกต้องเหมาะสม มีการวางกติกาในการอยู่ร่วมกันในลักษณะต่างๆ เช่น กติกาของการคัดเลือกตัวแทนสงฆ์ เป็นผู้คอยจัดการกิจของสงฆ์ต่างๆ

เมื่อมองย้อนไปถึงพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน จะเห็นว่าสังคมในรูปแบบ สังฆะ นั้นเป็นเหมือนสังคมอุดมคติ ที่พระสงฆ์ทุกรูป ปฏิบัติตามพระวินัยที่เป็นกฎระเบียบ แบบแผน เพื่อการดำรงชีวิตในเพศสมณะ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติมาอย่างปกติสุขเรียบร้อย และกลายเป็นแบบอย่างของสังคมประชาธิปไตย และระบบรัฐสภาในยุคต่อมา^{๑๔}

๒.๒.๒ หน้าที่และความผูกพันของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมโดยหลักธรรม

คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายธรรมและวินัย ได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์เกี่ยวเนื่องและผูกพันอยู่กับสังคมโดยพื้นฐานทีเดียว รูปแบบความสัมพันธ์ภายในของสังคมสงฆ์ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์ระหว่างพระภิกษุด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ภายในสังคมส่วนรวมระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์

๑. ความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์ เห็นได้จากบทบัญญัติต่างๆ ในวินัยของสงฆ์ให้มีการอยู่ร่วมกันเป็นวัดหรือสำนักสงฆ์ กำหนดเขตสีมา อุบาสก การปวารณา การกราลกฐิน

^{๑๔} พระสงฆ์ . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.worldbuddhism.net> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕].

พุทธบัญญัติที่ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ ซึ่งเรียกว่า สังฆกรรม มีการอุปสมบท การระงับอธิกรณ์ ฯลฯ ตลอดจนถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในคณะสงฆ์ มีการเคารพกันตามอาวุโส^{๕๕}

๒. ความสัมพันธ์กับสังคมคฤหัสถ์ พระภิกษุถูกกำหนดให้ฝากชีวิตไว้กับคฤหัสถ์ตามข้อวินัย ทั้งนี้เพราะพระภิกษุ คือ ผู้อุทิศตนให้แก่การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง จะต้องละเว้นความสุขและความสะดวกสบายในการครองเรือน จึงเป็นบุคคลที่น่าเคารพยกย่องสรรเสริญของคฤหัสถ์ จึงช่วยเหลือท่านให้ได้ปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ด้วยการถวายอาหาร ปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการยังชีพ ส่วนพระภิกษุก็ตอบแทนคฤหัสถ์ด้วยความเมตตา กรุณา นำเอาหลักธรรมมาเผยแผร์อบรมสั่งสอนจนเป็นหลักว่าพระสงฆ์อาศัยคฤหัสถ์ในด้านามิสทาน คฤหัสถ์อาศัยพระภิกษุด้านธรรมทาน อันเป็นการอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่การสิ้นทุกข์ของทั้ง ๒ ฝ่าย^{๕๖} โดยเหตุที่พระภิกษุสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแน่นแฟ้นเช่นนี้ พระพุทธเจ้าจึงได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ที่พึงมีต่อสังคมไว้ ๒ ประการ คือ

๑. บทบาทหน้าที่ต่อตนเอง คือ ต้องศึกษาพระธรรมให้รู้และเข้าใจคำสอนจนบรรลุผลสำเร็จเป็นขั้นๆ ตามระดับความสามารถและสามารถแนะนำผู้อื่นได้ด้วย ส่วนการปฏิบัติก็คือปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์และเพื่อสืบพระศาสนาต่อไป^{๕๗}

๒. บทบาทหน้าที่ต่อผู้อื่น คือ พระภิกษุสงฆ์พึงกระทำเพื่อประโยชน์แก่สังคม ๓ ด้านใหญ่ๆ คือ การให้การศึกษา การเผยแผร์ และการสงเคราะห์ บทบาทในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นประจักษ์พยานอย่างดีว่าพุทธศาสนามีความสำคัญต่อชุมชนอดีตกาล

ในส่วนของบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อผู้อื่นนั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่พระมหานรชนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ทรงเสวยวิมุตติอยู่บริเวณรอบคันพระศรี มหาโพธิ์เป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ทรงมีความวิตกกังวลและรำพึงว่า

ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ละเอียด บัณฑิต (เท่านั้น) จึงจะรู้ได้ ส่วนหมู่ ประชาชนผู้รุ่มร่าด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย

^{๕๕} สยามสมาคมและพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย,บันทึกการสัมมนา เรื่อง พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (พระนคร : ศิวพร, ๒๕๑๓) หน้า ๓.

^{๕๖} พระราชนิพนธ์, สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๓๓) หน้า ๑๒-๑๔.

^{๕๗} สยามสมาคมและพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย,บันทึกการสัมมนา เรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า ๖๐.

เพติดเพลินในอาลัย ฐานะที่หมู่สัตว์ผู้รุกรานด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย เพติดเพลินในอาลัยนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก

กล่าวคือ หลักอทิปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนั้นสิ่งนี้ เป็นปัจจัยของสิ่งนี้)หลักปฏิจสมุปบาท (การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมี) ถึงแม้ฐานะอันนี้ ก็เป็นสิ่งที่เห็นได้ยากนัก กล่าวคือ ความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดทิ้ง อุปธิทั้งปวง ความสิ้นค้นหา วิราคะ นิโรธ นิพพาน ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรม และผู้อื่นจะไม่เข้าใจซึ่งต่อเรา ข้อนั้นก็จะเป็นความเหินห่างเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา

บัดนี้เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราบรรลุด้วยความลำบาก เพราะธรรมนี้ ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ถูกราชาและโทสะครอบงำจะรู้ได้ง่าย แต่เป็นสิ่งที่ทวน กระแส ละเอียด ลึกซึ้ง รู้เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราชา ถูกมองโมหะ หุ้มห่อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้^{๙๔} แต่ด้วยความกรุณาในหมู่สัตว์ ทรงดำริและตั้งพระทัยแน่วแน่ในการออกประกาศสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้ โดยทรงเปรียบเทียบบุคคลกับดอกบัว ๓ เหล่า ดังนี้ คือ เมื่อตรวจดูใบกับด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐิติในดวงตาน้อย

มีฐิติในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็น สิ่งที่น่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว ในกอบุบล (บัวขาว) ในกอบปทุม (บัวหลวง) หรือในกอบุณทริก (บัวขาว) ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณทริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ และมีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณทริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณทริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่พ้นน้ำ ไม่แตะน้ำ แม้ฉันใด อาตมภาพเมื่อตรวจดูโลกด้วยพุทธ

จักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีฐิติในดวงตาน้อย มีฐิติในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว ก็ฉนั้นเหมือนกัน

ลำดับนั้น อาตมภาพได้กล่าวถาตตอบท้าวสหัมบดีพรหมว่า พรหม สัตว์เหล่าใด มีโสตประสาท จงปล่อยศรัทธามาเถิด เรามีได้ปีดประค่อมธรรมสำหรับสัตว์เหล่านั้น แต่เราารู้สึกว่าเป็นการยากลำบาก จึงไม่คิดจะแสดงธรรมอันประณีต ที่เรากล่องแคล่ว ในหมู่มนุษย์^{๙๕}

ต่อมาเมื่อพระองค์ได้แสดงธรรมจนมีพระอริยสาวกเกิดขึ้นในโลก พระองค์ได้ตรัสไว้กับพระสาวก ๖๐ รูป ในคราวส่งไปประกาศศาสนาครั้งแรก เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ภิกษุทั้งหลายได้มีบทบาทในการประโยชน์สุขให้แก่สังคม ดังนี้ คือ ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง

^{๙๔} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๓๗/๔๐๗.

^{๙๕} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๓๘/๔๐๘-๔๑๐.

ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์

ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าได้ไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีรูปในดวงตาน้อยมีย่อมมีรูปในดวงตามาก แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^{๒๐} ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม

จากคำประกาศนี้ ได้ก่อให้เกิดบทบาทพระสงฆ์ขึ้นมากมาย ประกอบกับพระสงฆ์ เป็นผู้อาศัยดำรงชีพด้วยผู้อื่น เกิดเป็นหน้าที่ ที่จะต้องตอบแทนคุณเหล่านั้น พระพุทธองค์ได้กล่าวไว้ ถึงการที่พระสงฆ์เป็นผู้ที่ได้รับการบำรุงและต้องตอบแทนคุณในพหุการสูตร ว่า ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลาย ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่า

เป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงาม ในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ์บริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ฤๅสงสัยและบรรพชิตต่าง ฟังพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อต้องการสลัดโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้

ฤๅสงสัยผู้อยู่ครองเรือนและบรรพชิตผู้ไม่อยู่ครองเรือน ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างอาศัยกันและกัน จึงบรรลุตัตถธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมได้ ฝ่ายบรรพชิตผู้ไม่อยู่ครองเรือน ย่อมต้องการปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช อันเป็นเครื่องบรรเทาอันตรายจากฝ่ายฤๅสงสัย ฝ่ายฤๅสงสัยผู้อยู่ครองเรือน อาศัยพระอริยะผู้ปฏิบัติดีแล้ว เชื่อมมั่นคำสั่งสอน และการปฏิบัติของพระอรหันต์ เป็นผู้พึ่งพิงใจอยู่ด้วยอริยาปยุญาประพฤติธรรม อันเป็นทางนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์ในอภัพนี้ มีความเพลิดเพลิน เสวยกามสุข รื่นริงบันเทิงใจอยู่ในเทวโลก^{๒๑}

ในสังคาลสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน โดยได้กล่าวถึงหน้าที่ของประชาชนที่ต้องปฏิบัติต่อพระสงฆ์ และในขณะเดียวกันพระสงฆ์พึงตอบแทน ให้การอนุเคราะห์แก่ประชาชนผู้บำรุงพระสงฆ์ ในเรื่องทิส ๖ ไว้ว่า คหบดีบุตร กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิสเบื้องต้น โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

^{๒๐} วิ.มหา.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๒๑} พุ.อิติ.(ไทย) ๒๕/๑๐๓/๔๘๖-๔๘๗.

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. เปิดประตูต้อนรับ
๕. ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการ นี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการคือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้

คหบดีบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุงโดย หน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการ ทิศเบื้องบนนั้น เป็นอันชื่อว่ากุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้^{๒๒}

จากพระพุทธพจน์เหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้มีอุปการะทั้งหลายว่า จะต้องเป็นผู้เผยแผ่ประกาศพระศาสนา ประกาศธรรมไปสู่ประชาชน โดยถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ชีวิตของประชาชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในสังคมกับพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันตลอดเวลา

พระสงฆ์จึงมีบทบาทในด้านต่างๆ เพื่อเกื้อกูลต่อชุมชน โดยที่หน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามที่บัญญัติ คือ เป็นผู้ให้ธรรมเป็นทานคือการให้ธรรมโดยชี้แจง และนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่จะช่วยให้สังคมมนุษย์ประสบแต่สิ่งที่ดีงาม ดังนั้น โดยหลักการแล้วพระสงฆ์มีหน้าที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์สุขของมวลชน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศหลักการนี้แก่พระสงฆ์รุ่นแรกนับแต่ประกาศพระศาสนาว่าให้พระสงฆ์ทั้งหลายจงจาริกไป

เพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ส่วนพระองค์ก็ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเป็นแบบอย่าง เพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นอย่างแท้ ดังจะเห็นได้จากหลังจากที่ทรงตรัสรู้สำเร็จพุทธภาวะแล้ว ก็ทรงชวน

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

กลับไปสอนประชาชน ให้รู้จักหลักธรรมเกี่ยวข้องกับชนชั้นทุกชนชั้น ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงไปถึงคนธรรมดาสามัญทั่วไป เพื่อให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์และประสบความสุขอย่างแท้จริง แม้จะปรินิพพานไปแล้ว ทั้งนี้เพราะคำสอนทั้งฝ่ายธรรมและวินัยได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันกับสังคมของชาวบ้านโดยพื้นฐาน ดังนั้นพระสงฆ์จึงได้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย เพื่อประโยชน์แก่สังคมเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒.๒.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับสังคม

สังคมส่วนใหญ่ของไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยสุโขทัยและนับถือต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน วัด และพระสงฆ์ จึงมีอิทธิพลและบทบาทในชีวิตของประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท เพราะวัดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ศิลธรรม และพฤติกรรมต่างๆ ของประชาชน ทั้งในทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา วัดและพระสงฆ์เป็นผู้นำเอาพุทธธรรมมาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติ

เพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความสุขและยุติธรรม พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธส่วนใหญ่ ทั้งทางด้านศิลปกรรม จรรยา และกิจกรรมทางโลก พระสงฆ์จึงได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง และเป็นสถาบันที่ขาดเสียมิได้ในชีวิตประจำวัน ของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนกิจแล้ว สถาบันสงฆ์ยังทำหน้าที่ในการบริการอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง เพื่อสร้างบูรณาการภายในสังคมดังที่พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)^{๒๓} ได้สรุปบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในอดีตไว้ดังนี้

๑. เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน
๒. เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ และศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่อยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีวิต
๓. เป็นสถานพยาบาลรักษาผู้เจ็บป่วยตามความรู้ของพระสมณนั้น
๔. เป็นที่พักของคนเดินทาง
๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาวีถีชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

^{๒๓} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร:สหประชาพานิชย์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖.

๘. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ ตลอดจนเหมือนพิพิธภัณฑ์
๙. เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ
๑๐. เป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อบอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ
๑๑. เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ ของชีวิต

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่าวัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านั้นก็กลายเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพนับถือร่วมมือกัน โดยนัยนี้วัดจึงกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศไทย

๒.๒.๔ บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมไทยในปัจจุบัน

การปกครองของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ได้วิวัฒนาการมาตามลำดับตามสภาพสังคม ได้มีพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ แทนการปกครองคณะสงฆ์เดิม แยกเป็นสายใหญ่ ๒ สายคือ สายคามวาสีและอรัญญวาสี คือ สายพระบ้านกับพระป่า ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นคณะเหนือคณะได้ คณะกลาง และคณะธรรมยุติ ทรงตั้งสมเด็จพระใหญ่ทั้ง ๔ และเจ้าคณะชั้นๆ ลงมา การที่ใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ เพื่อให้คณะสงฆ์ได้มีบทบาทในการจัดการศึกษา ซึ่งได้มุ่งไปตามหัวเมืองต่างๆ อาศัยวัดเป็นที่จัดและอาศัยพระสงฆ์ในวัดนั้นๆ เป็นผู้อุปการะ การจัดการศึกษาในหัวเมืองครั้งนี้ได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ควบคู่ไปด้วย ให้สอดคล้องกับการปกครองของบ้านเมือง คือ แยกเป็นมณฑล จังหวัด แขวง หมวด และอาวาส โดยมีพระเถระระดับต่าง ๆ เป็นเจ้าคณะปกครองดูแล ภายในการควบคุมของมหาเถรสมาคม ซึ่งมหาเถรสมาคมประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ เจ้าคณะรองทั้ง ๔ รวมกัน เป็นพระมหาเถรสมาคม เป็นที่ปรึกษาในการพระศาสนาและการปกครองบำรุงสังฆมณฑล^{๒๔}

ปัจจุบันใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ มีอำนาจในการตรากฎมหาเถรสมาคม วางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข ทรงบัญญัติและทรงดำรง

^{๒๔} พระศาสนโสภณ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ : การปกครองคณะสงฆ์, ฉบับพิเศษ สิงหาคม ๒๕๐๕, (พระนคร:ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๕), หน้า ๒๒-๒๓.

ตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม มีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการ การปกครองคณะสงฆ์จัดแบ่งออกไปเป็นเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล

การปกครองของคณะสงฆ์เมื่อมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับอาณาจักร จำเป็นต้องปรับสภาพการปกครองให้สอดคล้องกับทางอาณาจักรด้วย และเมื่อฝ่ายอาณาจักรเข้าไปมีบทบาทในการบริหารและการปกครองของประชาชนบทบาทในการเป็นผู้นำในชุมชนของพระสงฆ์ก็เริ่มลดน้อยลงไป ซึ่งภูมิธรรม เวชยชัย^{๒๕} ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า สถานภาพต่างๆ ที่พระสงฆ์เคยมีแต่อดีตได้ค่อยๆ สลายตัวไป เมื่อบทบาทของรัฐได้ค่อยๆ เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งเกิดลักษณะที่เด่นชัดอันหนึ่งในสังคม ก็คือรัฐถือว่าการบำบัดทุกข์บำรุงสุขราษฎรหรือการพัฒนาต่างๆ นั้น เป็นหน้าที่ของรัฐบาลโดยผ่านทางสถาบันของทางราชการ อันได้แก่ กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสังคม

๒.๓.๑ พุทธศาสนากับสังคมไทย

พุทธศาสนาถือได้ว่า เป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย เป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงให้ชนในชาติมีความสัมพันธ์กัน โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของทุกฝ่ายและทำหน้าที่ในการประกาศศาสนา นับแต่โบราณ วัดและพระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นแกนหลักของสังคมที่ประชาชนให้ความยอมรับและมีความเคารพ ฟรานซิส โบว์ แชร์(อั้งในบัณฑิต อ่อนคำและเสรี พงศ์พิศ^{๒๖}) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ในประเทศไทยว่า

“ประเทศสยามเป็นดินแดนแห่งบวรพระพุทธศาสนา พระภิกษุครองผ้าเหลือง มีส่วนสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวเมือง พระสงฆ์จำนวนสองแสนรูปในประเทศไทย เป็นที่เคารพบูชาและเป็น ผู้มีอิทธิพลสูงเหนือสังคมประชากร”และบันทึกของ เซอร์ จอห์น เบาริง (อั้งในบัณฑิต อ่อนคำ และเสรี พงศ์พิศ^{๒๗}) ได้กล่าวถึงสถานภาพของพระสงฆ์ไว้ในบันทึกตอนหนึ่งว่า

“อาการกิริยาสังสรรค์ในหมู่คนไทยนั้นดูน่าประหลาดอย่างเดียว คือ ต่อพระสงฆ์ คนทุกชนิดจะต้องหมอบกราบราวกับผู้มีอำนาจใหญ่กว่า แต่พวกพระสงฆ์ มิได้มีอำนาจและเป็นผู้ที่นับถือโดยทั่วไปทั้งหมด ถึงแม้ว่าจะเป็นพวกที่ขี้อ่อน เลี้ยงชีวิตก็จริง แต่ไม่ต้องหมอบไหว้ผู้ใด ถึงจะมีอำนาจอย่างไรก็ไม่หมอบไหว้”

^{๒๕} ภูมิธรรม เวชยชัย, องค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย สถานภาพ บทบาทและปัญหาพัฒนาสังคม, (ม.ป.ท., ๒๕๒๗), หน้า ๒๔.

^{๒๖} บัณฑิต อ่อนคำ และเสรี พงศ์พิศ, ศาสนากับสังคมเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร: กองบรรณาธิการ ปาจารย์สาร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓๒.

^{๒๗} บัณฑิต อ่อนคำ และเสรี พงศ์พิศ, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๓๔.

เมื่อพระสงฆ์เป็นที่ยอมรับและเคารพของประชาชน ทำให้วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลาง ศูนย์รวมของชุมชน เป็นผู้นำทางสติปัญญา แม้ประชาชนจะไม่ได้อ่านหลักธรรมะจากพระไตรปิฎก แต่หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาถูกถ่ายทอด กล่อมเกลาสมผัสอยู่ในวิถีชีวิต กลายเป็นวัฒนธรรมของสังคม เช่น ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูตบะที ความอดทน ความเสียสละ เป็นต้น พุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ซึ่งกล่าวโดยสรุปถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยได้ ดังนี้^{๒๘} พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์ บูรณาการของสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ

๑. พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อเจตคติและค่านิยมและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมอีกด้วย

๒. พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กันในโอกาสทางสังคมและความยุติธรรมเพื่อประโยชน์ของมวลชน

๒.๓.๒ การพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาในส่วน of สังคมและตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจ อันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับการพัฒนาประการหนึ่ง

พระธรรมปิฎก^{๒๙} ได้กล่าวถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนา ทำให้เจริญ ทำให้เป็น ทำให้ขึ้น ฝึกอบรม คือ กาวานา มี ๔ ประการ คือ

^{๒๘} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ในศตวรรษที่สามแห่งกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : เกล็ดไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐-๗๑.

๑. กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลกรรมงอกงาม ให้กุศลกรรมเลื่อมสูลง การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนากายประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคล หมายความว่า บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญา เมื่อบุคคลมีการพัฒนาแล้วจึงจะส่งผลต่อไปยังการพัฒนาสังคม

ในขณะที่พระสุธีวรญาณ^{๓๐} ได้กล่าวถึงแรงจูงใจที่ทำให้พระสงฆ์เริ่มและทำงานเพื่อพัฒนาสังคม โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัย ๒ ประการคือ

๑. แรงจูงใจภายนอก พระสงฆ์มีชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลง จึงได้เห็นปัญหาของประชาชนที่บารุงวัดนั้น ๆ อยู่ และชุมชนที่อยู่รอบๆ วัด ซึ่งคนเหล่านั้นอาจจะป็นญาติพี่น้องหรือเป็นผู้มีอุปการคุณต่อวัด เห็นปัญหาความยากจน ปัญหาการเจ็บป่วยแล้วขาดผู้ดูแลเอาใจใส่ การที่เด็กๆ ขาดการศึกษา การที่ชาวบ้านถูกนายทุนเอารัดเอาเปรียบในการซื้อและการขายผลผลิต ปัญหาการขาดแคลนน้ำ สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้พระสงฆ์คิดหาทางที่จะช่วยชาวบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อม

๒. แรงจูงใจภายใน แรงจูงใจภายในของพระสงฆ์ คือ การปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ที่ทำงานต่อเนื่องโดยไม่เหน็ดเหนื่อยและทอดถอนนั้น มักจะเคยผ่านการปฏิบัติกัมมัฏฐานทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้จิตใจที่บริสุทธิ์ แล้วเกิดปัญญาอันลึกซึ้ง ทำให้มองเห็นปัญหาของประชาชนอย่างรอบด้านแล้วเกิดคุณธรรมชนิดหนึ่งตามมา คือ ความเมตตากรุณาต่อพี่น้องร่วมประเทศ ถือว่าการทำประโยชน์ต่อผู้อื่นนั้นคือการปฏิบัติธรรม บำเพ็ญตนดุจพระโพธิสัตว์

^{๓๐} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

ทำงานด้วยความสนุกเพลิดเพลินตลอดเวลา แรงงูใจภายในที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมนี้ จะทำให้เห็นความกลมกลืนระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติตลอดเวลา

จากแรงงูใจทั้งสองนี้ ทำให้เกิดผลต่องานพัฒนาของพระสงฆ์ แต่ผลในระยะยาวจะแตกต่างกัน ผู้ที่มีแรงงูใจภายนอกอย่างเดียวจะทำงานเพียงชั่วคราวชั่วคราว แต่ผู้ที่มีแรงงูใจประเภทหลัง คือแรงงูใจภายใน จะพึ่งตัวเองได้และไม่ท้อถอย เมื่อมีอุปสรรค ยิ่งสนุกกับงาน

๒.๓.๓ พระภิกษุสงฆ์กับการอาสาพัฒนา

๒.๓.๓.๑ การระดมพระภิกษุสงฆ์ให้มีบทบาทในกระบวนการพัฒนา

นับตั้งแต่ประเทศไทยประกาศใช้แผนพัฒนาประเทศฉบับแรกเป็นต้นมา พระสงฆ์ไทยได้ถูกระดมให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ในช่วงทศวรรษแรกของการพัฒนา รัฐบาลไทยโดยเฉพาะภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (๒๕๐๑-๒๕๐๖) และจอมพลถนอม กิตติขจร (๒๕๐๖-๒๕๑๖) ได้พยายามแสวงหาความชอบธรรมและสร้างเสถียรภาพในการปกครอง จึงได้เร่งรัดพัฒนาประเทศเพื่อสนองความต้องการของประชาชนทางด้านวัตถุ โดยการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเสถียรภาพของรัฐบาลและเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ พระสงฆ์จึงได้ถูกระดมมาช่วยงานพัฒนาชน โดยมีความคิดพื้นฐานที่ว่า เมื่อประชาชนได้รับการช่วยเหลือทางด้านวัตถุแล้ว ประชาชนจะไม่ศรัทธาต่อลัทธิตรงกันข้าม บทบาทของพระสงฆ์ในโครงการพัฒนาชนบท จึงเน้นหนักในการแนะนำประชาชนในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพ การศึกษา อนามัย และการก่อสร้างถาวรวัตถุ อีกโครงการหนึ่งคือโครงการยกระดับศีลธรรมประชาชน โดยเฉพาะโครงการพระธรรมทูต จะอบรมให้ประชาชนเข้าใจและศรัทธาในพุทธศาสนาพร้อมกับแนะนำแนวทางการพัฒนาทางด้านวัตถุไปด้วย^{๓๓}

การดำเนินงานโครงการต่างๆ เหล่านี้ในระยะเริ่มต้น (ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๖) หน่วยงานราชการ เช่น กรมการศาสนา กรมประชาสัมพันธ์ การพัฒนาชุมชน และหน่วยพัฒนาของกองทัพไทย ได้ให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิด ทั้งทางด้านวิชาการ ด้านทฤษฎี การปฏิบัติและการเงิน เจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะเป็นผู้ให้การอบรมแนวทางพัฒนา วิธีการพัฒนา พระสงฆ์ได้รับคำแนะนำให้สั่งสอนประชาชน นำประชาชนในการพัฒนาตามแนวทางที่รัฐบาลกำหนด ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ด้วยดี พระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมให้เป็นพระผู้นำท้องถิ่นหรือชุมชน

จึงสามารถเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาได้หลายลักษณะ เป็นต้นว่าให้การอบรมด้านวิชาชีพ ส่งเสริมการเกษตร และงานหัตถกรรม การอบรมความรู้ด้านโภชนาการและการ

^{๓๓} สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย์จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕.

สุขอนามัย เป็นต้น^{๓๒} การที่พระสงฆ์ถูกชักนำไปสู่กระบวนการพัฒนานั้น นับเป็นก้าวแรกที่มีอิทธิพลต่อพระสงฆ์นักพัฒนาในปัจจุบัน ถือเป็นพื้นฐานผลักดันให้พระสงฆ์ได้สั่งสมและพัฒนาประสบการณ์ทำงานร่วมกับสังคมมาโดยตลอด โดยเฉพาะในห้วงเวลา พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นต้นมา เนื่องไปทางการเมืองและการศึกษา มีส่วนผลักดันให้พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งได้มีโอกาสแสดงบทบาทในการอุทิศตนเพื่อการพัฒนาแก้ไขปัญหาของชาชนบทอย่างจริงจัง

หลังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้ส่งผลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมไทย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในคณะสงฆ์ที่มีการแบ่งแยกเป็นฝ่ายๆ อย่างเห็นได้ชัดในช่วงปี ๒๕๑๖-๒๕๑๘^{๓๓} โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิพากษ์วิจารณ์ถึงความล้มเหลวและความผิดพลาดของการพัฒนาชนบทที่ผ่านมาทั้งหมู่ข้าราชการ นักการเมือง นักวิชาการ และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ที่กำลังศึกษาและจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผลให้เกิดพระทนต์สมมิตที่ไม่เข้าร่วมทำงานตามกลไกของรัฐบาล แต่อาสาเข้าไปทำงานพัฒนาชุมชนในชนบทต่างๆ ตามทิศทางที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อสังคมให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาพื้นฐานของชุมชนในชนบทเหล่านั้น และการเปลี่ยนแปลงการเมืองในครั้งนั้นมีส่วนกระตุ้นให้เกิดองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้น (NGO) องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านั้นมีความตื่นตัวในการพัฒนาประชาธิปไตย และการพัฒนาชนบทที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเองของประชาชน ทางพระสงฆ์ก็ได้รับการสนับสนุนผลักดันจากหลายๆ องค์กร เช่น คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศ.พ.พ.) กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.) มูลนิธิเด็ก เป็นต้น องค์กรเหล่านี้เริ่มเข้าสนับสนุนสังคมพัฒนาในภูมิภาคต่างๆ ทั้งในด้านวิชาการ การบริหาร การจัดสรรเงินทุนสนับสนุน โดยเริ่มเข้ามามีบทบาทในช่วงหลังปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาเริ่มเด่นชัดเรื่อยมา

การพัฒนาชนบทที่ผ่านมา มุ่งเน้นทางด้านวัตถุเท่านั้น แต่ทางด้านจิตใจขาดการเอาใจใส่ดูแล จนในที่สุดการพัฒนาก็ไม่อาจบรรลุผลสำเร็จได้ทุกด้าน แม้ด้านวัตถุอาจจะประสบความสำเร็จได้ แต่ด้านจิตใจความภาคภูมิใจและความมั่นใจในตนเองของชาวบ้านนั้น อาจไม่ทันกับการพัฒนาด้านวัตถุหรือเข้าใจวัฒนธรรมเมืองอย่างถ่องแท้ จนก่อให้เกิดการดูถูกตนเองและอาจคิดว่าเป็นเรื่องล้าหลัง ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายแก่สังคมโดยรวม จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ขณะที่รัฐบาลได้ระดมพระสงฆ์เข้าร่วมโครงการพัฒนาอย่างเป็นทางการ ก็มีพระสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งได้ดำเนินการพัฒนาชนบทที่ห่างไกล โดยไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับหรือสั่งการจากหน่วยงานของรัฐบาล การดำเนินงานของพระสงฆ์เหล่านั้นเป็นการอาสาพัฒนา เป็นการดำเนินงานอย่างอิสระ

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

ทั้งแนวคิดรูปแบบและกลยุทธ์ในการพัฒนา^{๓๔} ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระผู้นำท้องถิ่นในชนบทเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนนั้น บัดนี้เป็นที่ยอมรับจากหลายๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐและเอกชนว่า พระสงฆ์ควรเข้าไปมีบทบาทในด้านนี้และแม้แต่ในสถาบันสงฆ์เองก็ยอมรับบทบาทนี้ จึงมีโครงการเกิดขึ้นหลายโครงการที่ให้พระสงฆ์ออกไปทำงานเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๓.๓.๒ แนวทางในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของพระภิกษุสงฆ์

ในการที่รัฐของความร่วมมือจากคณะสงฆ์ให้ช่วยสนับสนุนการพัฒนาชุมชนดังกล่าว รัฐบาลได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติงานของพระภิกษุโดยส่วนรวมไว้อย่างกว้างๆ ๒ ประการ คือ^{๓๕}

๑. การพัฒนาวัด

๒. การพัฒนาหมู่บ้าน

๑. การพัฒนาวัด โดยเหตุที่วัดเป็นแหล่งสำคัญ เป็นศูนย์รวมของประชาชนในชนบท รัฐบาลจึงได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำการพัฒนาวัดเป็นประการแรก เพื่อให้วัดเป็นแบบอย่างในการพัฒนาแก่ประชาชน และเป็นแหล่งจัดกิจกรรมอำนวยการประโยชน์แก่สังคมทั่วไป ให้ประสานสอดคล้องกับนโยบายพัฒนาชุมชนของรัฐบาล ดังคำปรารภของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

วัดวาอารามอันเป็นที่ดำรงพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมโทรมไม่เรียบร้อยเหมาะสม ที่ประจักษ์แก่การอยู่หลายประการ ตามความเข้าใจของข้าพเจ้านั้น วัดวาอารามทั้งหลายควรอยู่ในฐานะที่จะก่อให้เกิดศรัทธา ปสาทะ ให้รู้สึกความร่มรื่นสงบสัจชวนให้เคารพบูชา เกิดพุทธนุสติ และดวงจิตผ่องใสในเมื่อใครเหยียบย่างเข้าไป น่าจะมีแผนกและโครงการบำรุงพระศาสนาให้เป็นงานใหญ่ เช่นเดียวกับแผนและโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและการค้นหาแหล่งของชาติ^{๓๖}

ด้วยเหตุนี้จึงได้ปรากฏแผนพัฒนาวัดทั่วราชอาณาจักรขึ้น เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๓๕} พ่วง สุวรรณรัฐ, ทศนะเกี่ยวกับโครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ในรายงานกิจการโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๓ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๒๘.

^{๓๖} กรมการศาสนา กองพุทธศาสนสถาน, วัดพัฒนา ๒๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๒.

๑. ให้วัดมีสถานที่สะอาดเรียบร้อย
๒. ให้การปกครองในวัดเรียบร้อย
๓. ให้วัดมีกิจกรรมอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

ตามแผนดังกล่าวได้มีการคัดเลือกวัดที่มีคุณภาพ เหมาะสมและยกย่องให้เป็นวัดพัฒนา ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ วัดพัฒนาตัวอย่าง (ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล) และวัดพัฒนาตัวเอง (ได้รับสนับสนุนทางวิชาการ) ปรากฏว่าได้ทำให้วัดทั่วประเทศเกิดความเคลื่อนไหวในการพัฒนาเป็นอย่างมาก และดำเนินติดต่อกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปแล้วรัฐบาลมุ่งหวังว่า การพัฒนาวัดจะก่อให้เกิดผลต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวมหลายประการ คือ^{๓๓} ช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชน เนื่องจากงานพัฒนาวัดเป็นการเรียกร้องความร่วมมือจากประชาชนให้มาร่วมกันพัฒนา ทำให้เกิดผลดีในทางความสามัคคี และความริเริ่มที่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

๑. การพัฒนาวัดประจำหมู่บ้าน ย่อมมีผลต่อเนื่องกับการพัฒนาชุมชนนั้นๆ ด้วย เพราะวัดพัฒนาจะเป็นแหล่งถ่ายทอดวิธีการพัฒนาสู่ประชาชนและเป็นที่ให้คำแนะนำปรึกษา

๒. เป็นประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ เพราะวัดทำหน้าที่เป็น โรงเรียน สถานพยาบาล และสถานสงเคราะห์ประเภทต่างๆ รวมทั้งเป็นแหล่งชุมชนประจำหมู่บ้านด้วย

๓. ช่วยแก้ปัญหาเยาวชนของชาติ เพราะวัดพัฒนาทุกวันนี้จะมีการจัดกิจกรรมเยาวชนรวมอยู่ด้วย เช่น การตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนอบรมศีลธรรม เป็นต้น

๔. ผลในการรักษาศิลปของชาติ โดยเหตุที่วัดเป็นแหล่งรวบรวมซึ่งศิลปของชาติอยู่แล้ว การพัฒนาวัดจะทำให้ความมุ่งหมายของรัฐในด้านนี้ได้ผลดียิ่งขึ้น

๕. ทางด้านการปกครอง เนื่องจากวัดเป็นแหล่งอบรมศีลธรรมและแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน จึงเป็นผลดีต่อการปกครองบ้านเมือง

๖. การป้องกันแทรกซึมบ่อนทำลายของลัทธิฝ่ายตรงข้าม เพราะเมื่อประชาชนมีที่พึ่งทางกายใจและกายที่ดี ก็ย่อมเกิดความเชื่อมั่นในศาสนาและภิกษุที่จะเป็นผู้เสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนด้วย

๗. การปกครองคณะสงฆ์ เพราะการพัฒนาวัดเน้นในเรื่องการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรให้เจริญขึ้นด้วย

๘. การบริหารวัดและการจัดศาสนสมบัติของวัด จะเป็นไปตามแนวทางที่ชอบที่ควร

^{๓๓} พ่วง สุวรรณรัฐ, ทศนะเกี่ยวกับโครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ใน รายงานกิจการโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๓ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

๕. ประเทศไทยจะมีวัดวาอารามอันงดงามเป็นระเบียบ เจริญตาเจริญใจเป็นที่เชิดหน้าชูตาบ้านเมือง

๒. การพัฒนาหมู่บ้าน งานพัฒนาชุมชนของรัฐบาล มีความมุ่งหมายที่จะช่วยปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยยึดการพัฒนาคนเป็นอุดมการณ์สำคัญ มุ่งให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากที่สุด ตั้งแต่ขั้นความคิดริเริ่ม การวางแผน การดำเนินงาน โดยรัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือในด้านงบประมาณ วิชาการ วัสดุ และอุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆ ซึ่งในการนี้จะต้องมีการประสานงานความร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนอย่างใกล้ชิดควบคู่กันไปด้วย โดยเหตุที่พระภิกษุเป็นผู้นำท้องถิ่นที่ประชาชนเคารพนับถือ เป็นที่พึ่งของประชาชนในทางศาสนา และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมประชาชนให้เป็นปึกแผ่น โดยยึดมั่นในคำสอนทางศาสนาและอยู่ร่วมกันภายใต้ระบอบศีลธรรมและจารีตประเพณีอันดีงาม พระภิกษุจึงเป็นผู้มีอิทธิพลทางศาสนา และอยู่ร่วมกันภายใต้ระบอบศีลธรรมและจารีตประเพณีอันดีงาม พระภิกษุจึงเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาชุมชน เพื่อช่วยให้ประชาชนเกิดความพร้อมเพรียงเสียสละ ร่วมมือร่วมใจกันรับผิดชอบต่องานพัฒนาชุมชนของตนเอง รัฐบาลจึงได้ขอความร่วมมือจากพระภิกษุในหมู่บ้านให้เป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชน โดยวางแนวทางปฏิบัติสำหรับพระภิกษุไว้ คือ

๑. อบรมสั่งสอนประชาชนให้รู้จักการเสียสละ เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม
๒. กระตุ้นประชาชนให้เกิดความรู้สึกรักยึดมั่นต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
๓. นำประชาชนสละแรงงานร่วมกันสร้างสาธารณะสมบัติและของวัดและหมู่บ้าน
๔. พัฒนาวัดเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางของประชาชนในด้านสังคมและวัฒนธรรม

จากการที่รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีแนวนโยบายที่สนับสนุนให้สถาบันสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนบำเพ็ญประโยชน์แก่กุลประเทศชาติอย่างเป็นทางการเช่นนี้ ทำให้คณะสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมพัฒนาของบ้านเมืองมากขึ้นกว่าเดิม โดยเริ่มตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แม้ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลและคณะสงฆ์ในการพัฒนาประเทศจะยังมิได้ดำเนินการอย่างจริงจังในสมัย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เนื่องจากได้ถึงอสังกรรมเสียก่อน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ แต่รัฐบาลในสมัยต่อมา โดยเฉพาะรัฐบาลสมัย จอมพล ถนอม กิตติขจร ซึ่งเข้ามาบริหารประเทศสืบต่อมา จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้อาศัยแนวนโยบายและพื้นฐานที่ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้วางไว้ผลักดันให้คณะสงฆ์เข้ามามีส่วนรับผิดชอบในการพัฒนาชนบทของไทยอย่างจริงจัง โดยได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมทูต พระธรรมจาริก และโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชนชนบทอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ เพื่อให้คณะสงฆ์ได้เข้ามามี

บทบาทช่วยเหลือในการแก้ปัญหาทางการเมืองของรัฐบาลโดยตรง ซึ่งเป็นการประจวบเหมาะกับทางคณะสงฆ์ก็ได้มีความเคลื่อนไหวที่จะปรับปรุงบทบาทของตนเองในสังคมอยู่แล้ว โดยก่อนหน้านี้คณะสงฆ์ก็ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อจัดการศึกษาแผนใหม่สำหรับพระภิกษุสามเณรและดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์แก่สังคมในหลายๆ ด้าน เพื่อส่งเสริมบทบาทของพระภิกษุในสังคมยุคใหม่ ด้วยเหตุนี้จุดมุ่งหมายของรัฐและคณะสงฆ์จึงได้เข้ามาบรรจบสอดคล้องกันเป็นอย่างดี และเอื้ออำนวยให้คณะสงฆ์สนองตอบนโยบายของรัฐบาลในการเข้าร่วมดำเนินการในโครงการพัฒนาต่างๆ ดังที่กล่าวมา

๒.๓.๓.๓ สาเหตุที่พระภิกษุสงฆ์เข้าร่วมงานพัฒนาชุมชน

บทบาทของพระภิกษุที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชนในอดีตนั้นมีมากมาย และบทบาทดังกล่าวนั้น พระภิกษุก็ยังได้กระทำสืบเนื่องกันมาโดยไม่ขาดสาย ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนา ด้านการศึกษา การพัฒนาจิตใจ หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์อื่นๆ ซึ่งอาจกระทำมากบ้างน้อย บ้างหรือเน้นในด้านใดด้านหนึ่งมากกว่า สุดแล้วแต่สภาพแวดล้อมของสังคมและความสมัครใจของพระภิกษุเอง โดยไม่มีการกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอน^{๓๘}

ปัจจุบันบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่จะเน้นที่ชนบทมากกว่าในเมือง ด้วยเหตุที่สภาพสังคมในชนบทนั้นยังมีแบบเก่าอยู่เป็นจำนวนมาก คือ เป็นสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมแทบทุกด้านของหมู่บ้าน มีภิกษุเป็นผู้นำที่สำคัญที่สุดของชุมชน ดังนั้นพระภิกษุจึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยปริยาย กิจกรรมใดที่เป็นเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่หมู่บ้าน พระภิกษุก็มักเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยยึดหลักว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือโดยเมตตากรุณาธรรม โดยพื้นฐานความจริงที่ว่าท่านเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนแห่งนั้นและจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยการดำรงชีพจากชาวบ้าน ซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีสุขสมบูรณ์ของหมู่บ้านก็ย่อมมีผลต่อความเป็นอยู่ของตัวเองด้วย จึงเป็นโครงการจัดตั้งพัฒนาการตลอดจนการให้บริการต่างๆ เข้าไปยังท้องถิ่นชนบททางไกลนั้น พระภิกษุซึ่งจำพรรษาอยู่ในหมู่บ้านแต่ละแห่งก็ได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาหมู่บ้านนั้นๆ อย่างไม่เป็นการอยู่แล้ว จนเป็นปกติวิสัย และเมื่องานพัฒนาดังกล่าวเข้าไปถึงหมู่บ้าน ท่านก็ได้เข้าร่วมงานเหล่านั้นด้วยความเต็มใจ เช่น เป็นผู้นำในการเสนอความคิดริเริ่ม เป็นที่ปรึกษาและเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาเรียกความร่วมมือจากชาวบ้าน ในการสร้างสาธารณสมบัติและสิ่งสาธารณูปโภค เช่น สะพาน บ่อน้ำ ถนน ศาลา โรงเรียน ฯลฯ เป็นต้น เพื่อสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้านของท่านเอง

^{๓๘} พัทธา สายหู, บทบาทของพัฒนากรในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๒๕๖

สำหรับพระภิกษุในระดับผู้บริหารการปกครองและผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาของสถาบันสงฆ์ ก็มีความเห็นสอดคล้องกับการพัฒนาชนบทของรัฐบาล และสนองตอบการขอความร่วมมือในนโยบายดังกล่าว โดยการรับงานพัฒนาชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกิจแห่งคณะสงฆ์

๒.๓.๔ หลักธรรมที่เป็นแนวเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้ง ๘ ด้าน

หลักธรรมสำหรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรืองที่กล่าวไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๔๖ มีทั้งหมด ๘ ประการ ได้แก่^{๓๕}

๑. ศีลธรรมและวัฒนธรรม

๒. สุขภาพอนามัย

๓. สัมมาชีพ

๔. สันติสุข

๕. ศึกษาสงเคราะห์

๖. สาธารณสงเคราะห์

๗. กตัญญูกตเวทีตาธรรม

๘. สามัคคีธรรม

หน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลแต่ละหน่วยสามารถนำหลักธรรม ดังกล่าวไปปรับใช้ขยายผลถ่ายทอดไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เกิดความตื่นตัวในการที่จะร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้านของตน อันที่จริงหัวข้อธรรมที่จะใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นมีใช้จะมีเพียง ๘ ประการ ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้เท่านั้นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยใดพิจารณาเห็นว่า ในท้องถิ่นประโยชน์แก่ชุมชนในท้องถิ่นของตน ก็สามารถจะเลือกดำเนินการได้ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย

หลักธรรมสำหรับใช้ในการพัฒนาจิตใจนั้น มีมากมายหลายประเภท เหมาะสำหรับผู้บุคคลคนทั่วไป เช่น ความไม่ประมาท ความเกลียดชังกลัวบาป การพึ่งตนเองความขยันหมั่นเพียร การ

^{๓๕} หน่วยอบรมประชาชนประจำอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล: ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, หน้า ๔-๕.

ครองเรือน รวมไปถึงนำไปใช้ในการจัดการในหน่วยงาน การส่งเสริมความสามัคคี หลักธรรมที่ใช้ได้แก่

๑. อปริหานิยธรรม ๗

ฝ่ายบ้านเมือง

อปริหานิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ เป็นไปเพื่อความเจริญอย่างเดียว ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่มนุษย์ เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ และเกิดความสามัคคีในสังคมสืบไป ผู้ปฏิบัติธรรมนี้จะเป็นไปเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคมซึ่งความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี เช่น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็จะอบอุ่น ปัญหาถูกไปติดยาเสพติด ก็จะไม่เกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้ง งานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

๒. พร้อมเพริชกันประชุม เลิกประชุมและกระทำการที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่นในครอบครัวมีอะไรปรึกษารือกันก็ต้องอยู่พร้อม ๆ กัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่จะทำลงไปด้วยความเต็มใจ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกล้มสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวอย่าง เช่น นักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของโรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกายตามใจตนเองไม่ได้

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟัง พ่อ แม่ ก็จะเป็นคนดีได้ เพราะไม่มีพ่อแม่คนไหน อยากลูกตนเองให้ชั่ว

๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใดๆ ผู้หญิงถูกขูดคร่ำข่มขืนมาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖. สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

๗. ให้การอารักขา คຸ້ມครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือการคຸ້ມครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

ฝ่ายสงฆ์

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคีก็จะต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุก ๆ ครั้ง เช่น การทำพิธีกรรมในงานมงคลนิยมใช้พระสงฆ์ ๕ รูป ก็ต้องมาพร้อมกันจึงจะทำพิธีกรรมได้

๓. ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถือว่าลิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม

๔. เคารพนับถือและรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆมนตรี สังฆปริณายก ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามลำดับขั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๕. ไม่ลู่อำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสตัณหา ความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

๖. ยินดีในเสนาสนะอันควร คือพระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรมเพื่อเผยแผ่ให้กับผู้อื่น

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร เป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข คือ พระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเลื่อม

๒. อริยทรัพย์ ๗

ผู้ที่มีธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็นผู้ไม่จน ถึงแม้ว่าทรัพย์สมบัติภายนอก คือ เงินทองข้าวของอย่างอื่น ข้าวเมล็ดเดียวจะไม่มีก็ตาม ท่านกล่าวว่าเป็นผู้ที่ไม่จน เพราะมีอริยทรัพย์ คือ ทรัพย์อันประเสริฐเต็มพร้อมอยู่ในจิตใจ อริยทรัพย์ ๗ ประการ มีดังนี้

๑. ศรัทธา คือ ความเชื่อความเลื่อมใส ควรเชื่อในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์มีสาระเป็นแก่นสาร
จริงจริง

๒. สีล เรียกตามภาษาบาลีว่า "สัทธานํ สีลธนํ" สีลคือความปกติทางกายและทางวาจา ไม่
สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ไม่สร้างความทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยการละเว้น
จากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ละเว้นจากการลักทรัพย์ ละเว้นจากการประพฤติดิฉิประเวณี ละเว้นจากการ
พูดปดมดเท็จ ละเว้นจากการเสพสุรายาเมา

๓. หิริธนํ คือ ความละอายต่อบาป

๔. โอตตัปปธนํ คือ ความสะดุ้งตกใจกลัวต่อบาป ขึ้นชื่อว่าเป็นบาปแล้วไม่ทำ มีความ
ละอายต่อบาป ทุจริต การทำผิด ทำให้ไม่ดีทุกสิ่งทุกอย่าง มีความสะดุ้งตกใจกลัวต่อบาปทุจริต หรือ
กรรมวิบากที่ผู้ทำผิดแล้วจะต้องได้รับเสวยกรรมวิบาก คือ ความทุกข์

๕. พาหุสัจจนํ หรือ สุตธนํ คือ ความเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนดี ได้สดับตรับฟัง
หรือการทรงจำธรรมไว้ในจิตใจซึ่ง เป็นสิ่งสำคัญ

๖. จาคธนํ คือ การบริจาคทานแก่ผู้ที่ควรให้ การให้ควรเป็นการให้บริจาคด้วยน้ำใสใจ
จริง แก่ผู้ที่ควรให้

๗. ปัญญา คือ ความรอบรู้ รอบรู้ทั้งในสิ่งที่ประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งใด
เป็นประโยชน์ก็ชวนชวยทำแต่สิ่งนั้น สิ่งใดที่ไม่เป็นประโยชน์ก็พยายามหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล

๓. สัมปรัสนธรรม ๗

สัมปรัสนธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คำว่า “สัตบุรุษ”
หมายถึง คนดี นักปราชญ์ หรือบัณฑิตสัมปรัสนธรรม จึงหมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดี มี๗
ประการคือ

๑. ฐัมมัญญตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่
ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่หรือดำเนินกิจการงานต่าง ๆ รู้และเข้าใจ
ในสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่นรู้ว่า ตำแหน่งฐานะ อาชีพการงานของตน มีหน้าที่
และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึง
ผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น ๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือ รู้เท่าทัน
กฎธรรมหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ
ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

๒. อัคคัญญตา หมายถึง รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมาย และความมุ่งหมาย
ของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ดำเนิน

ชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ได้ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลหรือเป้าหมายอย่างไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้น เขากำหนดความมุ่งหมายอะไร กิจกรรมที่ตนกระทำอยู่ในขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอย่างไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสีย เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือ รู้ความหมายของคตินิยม และประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

๓. อัตตัญญา หมายถึง รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น เป็นอย่างไร มีลักษณะแบบไหน และนำมาประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับตน และกระทำให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของตนก็จะทำให้สัมฤทธิ์ผลตลอดจนรู้จักปรับปรุงแก้ไขตนเองให้เจริญก้าวหน้าและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

๔. มัตตัญญา หมายถึง รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด ในการปฏิบัติกิจการงานต่าง ๆ ตลอดจนรู้จักประมาณในการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ ทำกิจการทุกอย่างด้วยความเข้าใจในวัตถุประสงค์เพื่อผลที่ได้อย่างแท้จริง มิใช่เพื่อเห็นแก่ความพอใจ ความชอบใจ หรือเอาแต่ใจตนเองเพียงอย่างเดียว

๕. กาลัญญา หมายถึง รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และรู้ระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจการต่าง ๆ รู้จักแบ่งเวลาให้เหมาะสมในแต่ละกิจการที่ตนกระทำ เช่น แบ่งเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาอ่านหนังสือ เวลาเล่น เวลาพักผ่อน เป็นต้น นอกจากนั้นจะต้องเป็นคนตรงต่อเวลารับผิดชอบต่อเวลาที่ตนกำหนดที่ตนได้วางแผนไว้ เพื่อผลสำเร็จที่มีต่อตนเองอย่างแท้จริง

๖. ปริสัณญญา หมายถึง รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักชุมชน รู้ในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติต่อท้องถิ่นของตน มีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นหรือชุมชนของตน เข้าใจและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ไม่รังเกียจหรือดูหมิ่นเหยียดหยามท้องถิ่นหรือชุมชนของตน ควรให้การสงเคราะห์ ช่วยเหลือหรือบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นหรือชุมชนของตน เป็นต้น

๗. บุคคลัญญา หมายถึง รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าแต่ละคนมีบุคลิกลักษณะ อุปนิสัย ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมที่แตกต่าง กัน ควรจะรู้จักปฏิบัติต่อแต่ละบุคคลอย่างไร เช่นไร บุคคลไหนควรคบไม่ควรคบ บุคคลไหนที่เราควรให้ความเคารพเชื่อฟัง คำสั่งสอนบุคคลไหนที่เราควรให้คำแนะนำ สั่งสอน ช่วยเหลือ เป็นต้น หากต้องการเป็นคนดีของสังคม ให้เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลอื่น ควรปฏิบัติตนตามหลักของสัปปริสธรรม 7 ประการนี้ จึงจะได้ชื่อว่า “มีคุณสมบัติของความเป็นคนดีที่สมบูรณ์”

สัปปริสธรรมอีก ๗

๑. สัตบุรุษประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ มีศรัทธา มีความละเอียดรอบาป มีความกลัวรอบาป เป็นคนได้ยินได้ฟังมาก เป็นคนมีความเพียร เป็นคนมีสติมั่นคง เป็นคนมีปัญญา
๒. จะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปรึกษาเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.
๓. จะคิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น
๔. จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น
๕. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น
๖. มีความเห็นชอบ มีเห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วเป็นต้น
๗. ให้ทานโดยเคารพ คือเอื้อเฟื้อแก่ของที่ตัวให้ และผู้รับทานนั้น ไม่ทำอาการคู้ทึงเสีย

๔. โพชฌงค์ ๗

โพชฌงค์ ๗ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์ของผู้ตรัสรู้ หมายถึง ธรรมหรือข้อปฏิบัติเพื่อยังวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ กล่าวคือ ถึงที่สุดแห่งการดับทุกข์หรือการตรัสรู้ อันมี ๗ ประการ ซึ่งเมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้องจึงตามก็ดำเนินไปตามหลักอภิปัจจยตาหรือปฏิจจนูปบันธรรม อันเป็นไปดังนี้

๑. สติ ความระลึกได้
๒. ธัมมวิจยะ ความสอดคล้องธรรม
๓. วิริยะ ความเพียร
๔. ปีติ ความอิ่มใจ
๕. ปัสสัทธิ ความสงบใจและอารมณ์
๖. สมาธิ ความตั้งใจมั่น
๗. อุเบกขา ความวางเฉย

เรียกตามประเภทว่า สติสัมโพชฌงค์ไปโดยลำดับจนถึงอุเบกขาสัมโพชฌงค์ โพชฌงค์ ๗ จึงล้วนเป็นธรรมเหล่าใดที่บุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมยังให้เกิดวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ หรือถึงที่สุดแห่งการดับทุกข์นั่นเอง

๕. ฃรราวาสธรรม^{๔๐}

ฃรราวาสธรรม คือ ธรรมอันสูงสุดของฃรราวาส ซึ่งเปรียบได้กับกฎเบื้องต้นที่จะนำครอบคร้ว ไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกล่าวว่าประกอบด้วยธรรมะ ๔ ข้อ ดังนี้คือ

^{๔๐} ส.ส.(ไทย)๑๕/๘๔๕/๓๑๖; พ.ศ.(ไทย)๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

๑. ศัจจะ คือ ความจริง มีความซื่อสัตย์มั่นคงและจริงใจ ทั้งจริงใจต่อตนเอง จริงใจต่อผู้อื่น
จริงใจต่อหน้าที่ เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้จะได้รับความเชื่อถือ ได้รับเกียรติ เป็นผลสำเร็จทั้งทางโลกและ
ทางธรรม

๒. ทมะ คือ การเป็นผู้รู้จักปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น รู้จักข่มใจตนเอง บังคับควบคุมตัวเองไม่ให้
เกิดราคะ โทสะ เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ก็จะไม่ทำชั่ว ไม่ทำบาป รวมถึงสิ่งอกุศล และจะปรับปรุงตัวเอง
ให้ปฏิบัติแต่สิ่งดีงามอยู่เสมอ

๓. ขันติ คือ ความอดทน ความเข้มแข็ง มุ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไม่ท้อถอย สำหรับผู้ครอง
เรือนควรมีความอดทนในเรื่องต่อไปนี้

๑) อดทนต่อความลำบาก เช่น ความเหนื่อย หิว กระจาย และเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องไม่
สะดวกสบายเพราะการทำงาน

๒) อดทนต่อทุกข์เวทนา คือ ความเจ็บป่วย เช่น ปวดหัว ปวดท้อง เป็นไข้ และโรคอื่น
ๆ อย่าให้ความเจ็บป่วยเป็นต้นเหตุของการละทำความดี หรือกล่าวว่า อย่าทำชั่วเพราะอ้างว่าเจ็บป่วย
เป็นเหตุ

๓) อดทนต่อความเจ็บใจ วิธีลดความเจ็บใจคือ การลดความถือตัว แล้ว ปล่อยวาง
ความเจ็บใจก็จะทุเลาลง

๔) อดทนต่ออำนาจกิเลส ไม่หลงใหลเพลิดเพลินไปกับสิ่งต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดกิเลส เช่น
การบำเรอ การได้ลาภผล การเที่ยวเตร่ ความสนุก ฯลฯ

๕. จาคะ คือ ความเสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันของของตนแก่คนที่ควรให้ เช่น
การให้ทาน เพื่อทำให้ความโลภลดลง เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ จะทำให้ความโลภหมดไป หรือ บรรเทา
เบาบางลง

๖. พรหมวิหาร ๔^{๔๐}

พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความ
ประพฤติกี่ประเสริฐบริสุทธิ ได้แก่

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข

๒. กรุณา ความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ

^{๔๐} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๘๔/๒๒๕; ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

๗. อคติ 4

อคติ แปลว่า ไม่ใช่ทางไป ไม่ใช่ทางเดิน ไม่ควรไป ไม่ควรเดิน ในภาษาไทย หมายถึง ความลำเอียงความไม่ยุติธรรม ความไม่เป็นธรรม

อคติเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ยังมีกิเลสซึ่งจะต้องมีด้วยกันทุกคน เพราะปกติคนเราจะทำอะไรก็ตาม มักจะคิดถึงประโยชน์ของตนเอง ญาติพี่น้อง หรือพวกพ้องก่อนเสมอ ซึ่งการกระทำในลักษณะเช่นนี้เป็นสาเหตุทำให้ความถูกต้องอยู่เหนือความถูกต้อง ความผิดอยู่เหนือความถูกต้อง หรือเห็นผิดเป็นชอบ

พระพุทธศาสนาแบ่งอคติออกเป็น ๔ ประเภท ตามพื้นฐานแห่งจิตใจ คือ

๑. ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตัวเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม การแก้ไขฉันทาคติต้องทำให้เป็นกลางโดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือน ๆ กัน

๒. โทสาคติความลำเอียงเพราะความไม่ชอบเกลียดชัง หรือโกรธแค้น หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความโกรธ หรือดูอำนาจโทสะ การแก้ไขโทสาคติทำได้ด้วยการทำให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกัน

๓. โมหาคติความลำเอียงเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรมเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี วิธีแก้ไขทำได้โดยการเปิดใจให้กว้าง ทำใจให้สงบ มองโลกในแง่ดีและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

๔. ภยาคติความลำเอียงเพราะความกลัว หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัวหรือเกรงกลัวอันอันตราย วิธีแก้ไขทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีงาม

นอกจากนี้หลักธรรม อริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘^{๔๒} หรือเรียกว่าธรรมแห่งความหลุดพ้นก็สามารถนำมาใช้ในการอบรมพัฒนา ซึ่งอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่จำเป็นทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้แก่ ทุกข์ หมายถึง รู้สถานะที่เป็นทุกข์ สมุทัย หมายถึง รู้สิ่งที่เกิดแห่งทุกข์ นิโรธ หมายถึง รู้ภาวะดับทุกข์ และมรรค หมายถึง รู้มรรคคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ และเมื่อเข้าใจเรื่องทุกข์และปรารถนาที่จะดับทุกข์ได้ แล้วจึงจะเข้าใจว่าดับทุกข์อย่างไรก็ไปเป็นมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

^{๔๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, สัมมาทิฎฐิ ตามพระเถราธิบายของท่านพระสารีบุตรเถระ, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒๒-๓๓๓.

๑. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) คือเห็นตามอริยสัจ ๔ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้ทุกข์เกิด ความรู้ในความดับทุกข์ และความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

๒. สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) คือ ความคิด ความดำริที่ถูกต้อง ใจบริสุทธิ์เป็นอิสระจากอารมณ์ โลก โกรธ หลง เป็นไปเพื่อความสุข ความเมตตา ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๓. สัมมาวาจา (การพูดชอบ) คือ การงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเอื้อพุดในสิ่งที่จริง เป็นประโยชน์ ถูกกาลเทศะสุภาพและอ่อนโยน ด้วยจิตเมตตาและหวังดี

๔. สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) คือ มีเมตตา (ไม่ฆ่าสัตว์) ซื่อสัตย์ (ไม่ลักทรัพย์) ให้อทาน ไม่ประพฤติดีกในกาม

๕. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) คือ ละการเลี้ยงชีพที่ผิด สำเร็จด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ เมื่อเห็นถูกต้อง คิดถูกต้อง พุดถูกต้อง ทำถูกต้อง อาชีพย่อมบริสุทธิ์ ไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น

๖. สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) คือ เพียรในการละ อกุศลเก่า ระวังอกุศลใหม่ที่จะเข้ามา เพียรสร้างกุศลให้ถึงพร้อมและรักษากุศลที่สร้างไว้ไม่ให้เสื่อม

๗. สัมมาสติ (สติชอบ) คือ ความระลึกชอบ ระลึกถึงอริยสัจ ๔ ทั้งหมดว่าเป็นอย่างไร ระลึกถึงความเพียร การดำรงตน การประพฤติดน วาจา ความคิด ความเห็นของตนในแต่ละวันว่าเป็นอย่างไร มุ่งสู่การดับทุกข์หรือไม่

๘. สัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ) คือ เมื่อจิตสงบ จิตจึงตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่น ฌาน (ผลจากการฝึกสมาธิ) ญาณ (ผลจากการฝึกวิปัสสนา) จึงเกิดขึ้น

จากหลักธรรมดังกล่าวนี้เป็นเพียงหลักธรรมบางส่วนที่เป็นแนวเพื่อการดำเนินกิจกรรมหน่วย อ.ป.ต. ทั้ง ๘ ด้าน ซึ่งแต่ละหน่วยสามารถนำหลักธรรมต่าง ๆ ที่ไม่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น ไปปรับใช้กับการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลตามที่มหาเถรสมาคมได้กำหนดเพื่อเป็นภารกิจสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นของหน่วย อ.ป.ต. ต่อไป

๒.๔ โครงการพัฒนาชุมชนชนบทโดยความร่วมมือของคณะสงฆ์

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา บทบาทพระสงฆ์ในการเข้าร่วมการพัฒนาชุมชนชนบท ได้ขยายตัวขึ้นและเห็นได้ชัดเจน แต่มิได้หมายความว่าในอดีตพระสงฆ์ไม่ได้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความสุขของหมู่บ้าน แต่พระภิกษุในชนบทได้ทำหน้าที่เหล่านี้เป็นปกติวิสัยเรื่อยมาตั้งแต่อดีตแล้ว เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยส่วนรวมของประเทศที่ได้กล่าวนำแล้วข้างต้น ทำให้แนวโน้มนโยบายดังกล่าวลดน้อยถอยลงตามความเจริญของวิทยาการ

สมัยใหม่และมีแนวโน้มจะลดน้อยลงตามลำดับ ดังนั้นคณะสงฆ์ส่วนกลางซึ่งเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์โดยทั่วไปจึงได้เริ่มปรับปรุงและฟื้นฟูบทบาทของตน โดยคำนึงถึงความคงอยู่ของสถาบันและประโยชน์ที่พึงมีต่อสังคมเป็นหลัก จึงมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรผู้สำเร็จการศึกษาได้ออกไปทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนภูมิภาค ตลอดจนจัดโครงการอบรมความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เช่น การขุดบ่อน้ำ การสร้างตม่น้ำ ความรู้ด้านสาธารณสุข อนามัย จนทำให้คณะสงฆ์ในต่างจังหวัดมีความตื่นตัว และเริ่มเคลื่อนไหวที่จะนำความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาหมู่บ้านของตนเองอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น^{๔๓}

ในฝ่ายของรัฐบาลเอง ได้เล็งเห็นความเคลื่อนไหวของคณะสงฆ์ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดประโยชน์ต่อสังคม ประกอบกับความจำเป็นที่รัฐต้องเร่งดำเนินการนโยบายพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของบ้านเมือง รัฐได้เห็นความสำคัญของสถาบันสงฆ์ที่จะสามารถช่วยเหลือในกิจการนี้ ดังนั้นทางรัฐบาลจึงได้วางหลักการส่งเสริมให้พระภิกษุทั่วไปได้มีบทบาทในการพัฒนาวัดและพัฒนาหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้โดยการผ่านทางความร่วมมือของคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ให้ช่วยเหลือสนับสนุนนโยบายดังกล่าวและในเวลาต่อมารัฐบาลก็ผลักดันให้คณะสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยตรงยิ่งขึ้น เพื่อช่วยเหลือรัฐบาลแก้ปัญหาทางการเมือง การปกครอง โดยการจัดตั้งโครงการพัฒนาชนที่อาราธนาพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการโดยเฉพาะเป็นจำนวนหลายโครงการ เช่น โครงการพระธรรมทูต โครงการพระธรรมจาริก และโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นต้น ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) โดยจะศึกษาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๒.๕ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)

๒.๕.๑ หลักการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)

หน่วยงาน อ.ป.ต.^{๔๔} เป็นชื่อย่อมาจากหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นความริเริ่มของคณะสงฆ์ ซึ่งมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ. ๘) วัด

^{๔๓} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธสานักกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๓๖.

^{๔๔} หน่วยอบรมประชาชนประจำอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล : ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (เชียงใหม่ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๓.

สามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง ได้ก่อตั้งขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้ และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ

๒. เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้าน เช่น

- ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้าตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นหรือไปขายแรงงานที่อื่น

- ช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับภูมิปัญญาของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนมีศีลธรรม ซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาด้านอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

- ช่วยกันพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เราเรียกกันว่า สัมมาชีพ ทั้งนี้เพื่อที่จะหารายได้มาพัฒนาครอบครัว หมู่บ้าน และสังคมที่ตนอาศัยอยู่โดยไม่เลือกงานหนักเอาเบาสู้ยึดคิดว่า คนขยันย่อมหาทรัพย์ได้

๓. เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า กล่าวคือ ใครมีความคิดอะไรที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรืองให้มาแสดงออกที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เข้าทำนองที่ว่า ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จะนำชาติให้เจริญ

๔. เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุขช่วยกันปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิต และทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัยไม่ว่าจะเป็นโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย หรือภัยอื่นๆ ให้ทุกคนนอนตาหลับ เข้าทำนองว่า ถึงคราวมีทุกข์ ช่วยกันแก้ไข ถึงคราวสุขสบายก็ไม่ตกอยู่ในความประมาท

๕. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารของทางราชการจำเป็นจะต้องรับทราบอย่างทันทั่วถึงตรงไปตรงมายุคนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง จะทำให้เราเข้าใจสถานการณ์ของบ้านเมืองไม่ถูกต้องและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาไม่ถูกต้อง

เพื่อให้วัตถุประสงค์หลักทั้ง ๕ ประการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บังเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างแท้จริงหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจำเป็นจะต้องปรับบทบาทของหน่วยให้มีความคล่องตัว โดยการจัดตั้งองค์กรในรูปของคณะกรรมการตามระเบียบว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พุทธศักราช ๒๕๔๖

หน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๖ มีจำนวน ๕,๔๐๑ หน่วย ทั่วประเทศ บางหน่วยไม่สามารถจะดำเนินการตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ได้เนื่องจากขาดปัจจัยหลายประการ เช่น บุคลากรและอุปกรณ์ที่จะมา สนับสนุนในการดำเนินงาน จึงเห็นควรประสานกับองค์กรและหน่วยงานอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ ในองค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.) ของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีเครือข่ายโยงใยทั่วประเทศ ช่วยวางแผนในการทำงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาด้านการศาสนา ดังนี้

๑. ประชาชนต้องได้รับการพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมเข้าใจ และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสามารถดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข โดยมี การเผยแผ่หลักธรรมไปสู่ประชาชนในรูปแบบที่หลากหลายกว้างขวางและต่อเนื่อง

๒. การศึกษาของคณะสงฆ์ต้องยกระดับให้มีคุณภาพสูงขึ้นรวมทั้งขยายผลออกไปให้กว้างขวางทั่วถึงทุกวัด

๓. ศาสนสถานสำหรับพระพุทธศาสนา คือ วัดต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นแกนนำในการเผยแผ่หลักธรรมและให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน สามารถสงเคราะห์เกื้อกูลชุมชนในทุกๆ ด้านที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย

๔. ระดมสรรพกำลังจากศาสนิกชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ให้มีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์ในกิจการพระศาสนาซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคน รวมทั้งการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนาด้วยกันและองค์กรอื่นๆ เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพที่ยั่งยืน

๕. เร่งรัดพัฒนาการด้านบริหารงานพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนาและเพื่อให้บุคลากรทางพระศาสนาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

๒.๕.๒ สรุปความเกี่ยวกับระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๔๖ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ (ตรี) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม

โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคม ได้วางระเบียบเพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติภารกิจดังต่อไปนี้ ^{๔๕}

ข้อ ๑ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๔๖”

ข้อ ๒ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ตั้งแต่วันใช้ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ยกเลิกระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘

ให้บรรดาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งได้ตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ให้คงเป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตามระเบียบมหาเถรสมาคมนี้

ข้อ ๔ ในระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล” หมายถึง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลแห่งราชอาณาจักรซึ่งมีวัดตั้งอยู่

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชนตามหัวข้ออบรม ดังนี้

- (๑) ศีลธรรมและวัฒนธรรม
- (๒) สุขภาพและอนามัย
- (๓) สัมมาชีพ
- (๔) สันติสุข
- (๕) ศึกษาสงเคราะห์
- (๖) สาธารณสงเคราะห์
- (๗) กตัญญูกตเวทิตาธรรม
- (๘) สามัคคีธรรม

คณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เรียกชื่อย่อว่า “คณะกรรมการ อ.ป.ต.” มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

^{๔๕} หน่วยอบรมประชาชนประจำอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล : ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, หน้า ๑๗.

(๑) จัดการอบรมประชาชนตามวัตถุประสงค์และวิธีการที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมนี้และตามแนวการอบรมซึ่งคณะกรรมการการอบรมประชาชนกลางจะได้กำหนดขึ้น โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

(๒) ปฏิบัติการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนในตำบลนั้นตามกำลังและความสามารถ

(๓) แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงิน และฝ่ายธุรการอื่นๆ กำหนดวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการและเป็นการสมควรจะแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อมอบหมายให้พิจารณาหรือดำเนินการใดๆก็ได้

(๔) จัดการดูแล และรักษาทรัพย์สินของหน่วยอบรมให้เป็นไปด้วยดี

(๕) เสนอความเห็น หรือข้อขัดข้องต่อคณะกรรมการอำนวยการอบรมและปฏิบัติตามคำแนะนำชี้แจงของคณะกรรมการอำนวยการหรือผู้อำนวยการอบรมแล้วแต่กรณี

(๖) ติดต่อประสานงาน และขอความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง เพื่อให้การอบรมประชาชนดำเนินไปโดยสะดวกและเรียบร้อย

(๗) เสนอรายการกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้วในรอบปีต่อคณะกรรมการอำนวยการและผู้อำนวยการอบรมตามลำดับ จนถึงคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง

ในอำเภอหนึ่ง เมื่อคณะกรรมการ อ.ป.อ. มีความประสงค์ขอตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลใด ณ วัดใด ให้รายงานเสนอขอรับอนุมัติจากคณะกรรมการ อ.ป.จ. เมื่อได้รับอนุมัติให้แต่งตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้นและเปิดดำเนินการอบรมครั้งแรก และให้หน่วยอบรมนั้นรายงานโดยลำดับจนถึงคณะกรรมการ อ.ป.จ.

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลใด มีอาณาเขตกว้างหรือมีประชาชนเป็นจำนวนมาก เพื่อสะดวกแก่ประชาชน จะจัดให้มีการอบรมเพิ่มขึ้น ณ วัดใดวัดหนึ่ง หรือสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งในเขตตำบลนั้นตามที่คณะกรรมการ อ.ป.ต. เห็นสมควรก็ได้

ถ้าตำบลใดที่ไม่มีวัดตั้งอยู่เมื่อกำหนด ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตตำบลนั้นร้องขอต่อหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลใด ในคณะกรรมการ อ.ป.ต. จะจัดให้มีการอบรมเพิ่มขึ้น ณ ตำบลนั้นก็

๒.๕.๓ การดำเนินการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล(อ.ป.ต.)

การส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาท ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนไปสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

ตามกาลเทศะ และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเหมาะสม กับเพศวัยของแต่ละคนนั้น จะต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้^{๔๖}

๑. สนับสนุนให้พระภิกษุและผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รับการรับรองจากทางราชการและคณะสงฆ์ จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนอย่างทั่วถึง

๒. จัดทำแผนการเผยแผ่หลักธรรม ให้เป็นระบบอย่างต่อเนื่องรวมทั้งสร้างเครือข่ายการดำเนินงานเผยแผ่หลักธรรมให้ครอบคลุมกลุ่มคนทุกระดับ

๓. ส่งเสริมให้สถาบันทางพระพุทธศาสนา และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐและเอกชนมีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมแก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์ ข้าราชการ และประชาชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๔. ส่งเสริมให้มีการจัดอบรมการฝึกสมาธิแก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนอย่างต่อเนื่อง

๕. สนับสนุนให้นักวิชาการ องค์กร สถาบันต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาจัดทำคู่มือและสื่อเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมออกเผยแผ่แก่ประชาชน

๖. จัดดำเนินการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน เพื่อสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมกับเพศและวัยของกลุ่มคนทุกระดับ

๗. ส่งเสริมให้มีการประกอบศาสนพิธีให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการเผยแผ่หลักธรรม

การพัฒนาวัดและศาสนสถานให้เหมาะสม กับเป็นสถานที่เผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามสนภาวะของสังคม และให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดและศาสนสถานให้สะอาดร่มรื่น มีเสนาสนะที่สวยงามและทันสมัย มีวิธีการดำเนินการดังนี้^{๔๗}

^{๔๖} หน่วยอบรมประชาชนประจำอำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล : ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, หน้า ๓.

^{๔๗} หน่วยอบรมประชาชนประจำอำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล : ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, หน้า ๔.

๑. พัฒนาและปรับปรุงวัดและศาสนสถาน ให้มีความสะอาดร่มรื่น ถาวรและมั่นคง เหมาะสมกับเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบศาสนกิจ และการจัดกิจกรรมของท้องถิ่น ตลอดจนเป็นที่พักผ่อนจิตใจ และเป็นอุทยานทางการศึกษา

๒. สนับสนุนและส่งเสริมให้วัดและศาสนสถานเป็นศูนย์กลางชุมชนในท้องถิ่น และสนับสนุนให้ทางราชการใช้ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางประชุมชนของท้องถิ่น

๓. สนับสนุนให้วัดและศาสนสถานทำหน้าที่เกื้อกูลสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ

๔. ให้การศึกษาและอบรมแก่พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาให้มีความรู้ในการบริหารจัดการวัดและศาสนสถานตามหลักการบริหารสมัยใหม่

การระดมสรรพกำลังทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระศาสนา

โดยการเร่งรัดให้พุทธศาสนิกชน และองค์กรทางศาสนาทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์และพัฒนากิจการพระศาสนา โดยระดมสรรพกำลังตามกำลังตามความสามารถและความสนใจในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียนเพื่อความสามัคคี และความมั่นคงภายในชุมชน

- ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนและองค์กรอื่นๆ ในชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชนทำหน้าที่ให้การทำนุบำรุงอุปถัมภ์และพัฒนาศาสนสถาน

- สนับสนุนให้มีการระดมทุนและจัดตั้งกองทุนเพื่อกิจการพระพุทธศาสนา

- ส่งเสริมและประสานงาน ให้มวลสมาชิกในองค์กรทุกระดับได้รู้จัก และแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน ตลอดจนได้ร่วมกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

การดำเนินงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้จะต้องมีการพัฒนาการบริหารงานด้านพระศาสนาให้มีประสิทธิภาพด้วย การเร่งรัดพัฒนาการบริหารงานด้านพระศาสนา ทุกระดับ สนับสนุนการบริหารการปกครองคณะสงฆ์และพัฒนาระบบสารสนเทศระบบการติดตามประเมินผลและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕.๔ การนำภูมิปัญญาไทยมาปรับใช้ในกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นสำหรับหน่วย

อ.ป.ต.

แม้การพัฒนาที่ผ่านมาบางเรื่องอาจจะผิดพลาดก่อผลเสียในตำบลให้หมู่บ้านทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากร มีผลกระทบต่องีงแวดล้อม เกิดช่องว่างทางสังคม ทำให้สถาบันครอบครัวและสถาบันชุมชนอ่อนแอลงจนเกิดปัญหาด้านสังคม การแย่งชิงทรัพยากรและวิกฤตการณ์การ

พัฒนาหมู่บ้าน หลายหมู่บ้านได้เรียนรู้แผนใหม่ เพื่อลดความรุนแรงของ ผลกระทบจากการพัฒนาที่ผิดพลาด หันมาสร้างสรรค์รูปแบบและวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และสังคมของชุมชนโดยอาศัยองค์ประกอบคือมรดกทางภูมิปัญญาหรือความรู้ในชีวิตที่มีอยู่เดิมในชุมชนของท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าร่วมกับแผนพัฒนาการสมัยใหม่เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางภูมิปัญญา ประสานกับการเรียนรู้จากการปรับตัวของชาวบ้านโดยกระแสภูมิปัญญานี้ และเล็งเห็นว่า การพัฒนาที่ผ่านมาเราให้ความสำคัญ กับความรู้ภูมิปัญญาไทยน้อยกว่าความรู้ทางวิชาการเบสสากลของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

ปัจจุบันบทบาทของภูมิปัญญาไทย ในการพัฒนาสังคมเริ่มได้รับการยอมรับมากขึ้นจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน การศึกษาค้นคว้าและนำไปสู่การปฏิบัติของหน่วยงานต่างๆ มีมากขึ้น มูลเหตุที่ภูมิปัญญาไทยมีบทบาทในหลายๆหน่วยงานและในการพัฒนาหลายๆ ด้าน เพราะภูมิปัญญาไทยมีความหลากหลายในวิถีชีวิตของคนในสังคมภูมิปัญญาไทยจึงเกี่ยวข้องกับสังคมโดยมี “คน” เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์กับคนในสังคม สิ่งแวดล้อมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้คนในสังคมเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา เป็นผู้เรียนรู้ สืบทอด พัฒนา ถ่ายทอด และนำความรู้ภูมิปัญญามาพัฒนาวิถีชีวิตของคนในสังคม องค์ความรู้ที่คนในสังคมไทยยอมรับถือเป็นมรดกที่สืบทอดมาคู่กับประเทศไทยทั้งหมดนี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาไทย”^{๔๘}

สาขาภูมิปัญญาไทยที่ควรส่งเสริม ได้แก่

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึงความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิตการแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักนำเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปใช้ได้เหมาะสมกับการเกษตรกรรม เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึงการรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

^{๔๘} หน่วยอบรมประชาชนประจำอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล : ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, หน้า ๖-๗.

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึงความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงความสามารถ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึงความสามารถในด้านบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุน และธุรกิจชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

๖. สาขาสวัสดิการ หมายถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

๗. สาขาศิลปกรรม หมายถึงความสามารถในการผลิตผลงาน ด้านศิลปสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทักษะศิลป์ เป็นต้น

๘. สาขาการจัดการ หมายถึงความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินการต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่น ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์การ ของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดีหมายถึงกระบวนการเรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิภาพ

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึงความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษาตลอด ทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๑๐. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึงความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อชุมชนบุคคลและสิ่งแวดล้อม มีการถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา เช่น การบวชป่า ประเพณีบุญ ประเพณีข้าว ของชาวอีสาน เป็นต้น

๒.๖ บริบททางสังคมของอำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของพระสงฆ์ ในเขตอำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ชัดเจนในการศึกษา ดังนั้น จึงขอกล่าวถึงบริบททั่วไปของอำเภอพริ้วพอสังเขป ดังนี้

คำขวัญ เมืองเก่าวังหิน ถิ่นประเพณีล้ำค่า บูชาพระเจ้าล้านทอง
 เรื่องรองเกษตรกรรม แดนธรรมชาติหลวงปู่แหวน

ประวัติความเป็นมา^{๔๕}

เมืองพร้าววังหินเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน สร้างขึ้นในปีพ.ศ. ๑๘๒๔ โดย "พระยามังราย" ณ ตำบลแจ้ลัก หรือเดิมเรียกว่า เวียงหวาย ท่านพระยามังราย มีทหารผู้ซื่อสัตย์ผู้หนึ่งชื่อว่า ขุนฟ้าเป็นชนเชื้อสายละว้า แต่มีความเฉลียวฉลาดและซื่อสัตย์มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ยิ่งนักได้รับอาสาไปทำกลอุบายต่าง ๆ นานา ต่อพระยาฮิบา ผู้ครองเมืองหริภุญชัยเป็นเวลาถึง ๑ ปี เช่นในฤดูร้อน แผ่นดินแห้งผากได้เกณฑ์ชาวบ้านชาวเมืองไปขุดเหมืองส่งน้ำชาวบ้านสอบถามก็บอกว่าเป็นคำสั่งของเจ้าเหนือหัว พอถึงฤดูฝนข้าวเต็มมาก็เกณฑ์ชาวบ้านชาวเมืองไปปลูกบ้านสร้างเมือง ชาวบ้านแบกไม้หามเสาผ่านทุ่งนาอย่างทุลักทุเลทำให้ไร่นาเสียหายมาก ครั้นชาวบ้านชาวเมืองสอบถามก็ตอบอย่างเดิม จึงทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนจงเกลียดจงชังท่านพระยาฮิบาเป็นที่ยิ่ง ในขณะที่ท่านพระยามังรายได้ส่งขุนฟ้าไปเมืองหริภุญชัยแล้ว จึงรับสั่งให้ราชโอรสองค์ใหญ่ ทรงพระนามว่าขุนเครื่อง ซึ่งมีพระชนมายุ ๑๓ พรรษาให้ไปครองเมืองเชียงราย ส่วนพระยามังรายครองราชย์สมบัติ ณ เมืองฝาง ฝ่ายขุนเครื่องราชโอรส เสด็จไปครองเมืองเชียงรายอยู่ไม่นานนักอำมาตย์ผู้หนึ่ง มีชื่อว่าขุนใสเวียง ได้กราบทูลยุยงให้คิดกบฏต่อพระบิดา โดยให้ชิงเอาราชสมบัติเมืองเชียงรายเสีย และให้จัดกำลังพลแข็งเมือง ฝ่ายพระยามังรายทรงทราบ จึงปรารภว่าขุนเครื่องผู้มีบุญน้อยจะมากิดแย่งราชสมบัติผู้เป็นพ่อเช่นนี้ จักละไว้มิได้จึงมอบให้ขุนอ่องซึ่งเป็นทหารผู้ไว้วางพระราชหฤทัยผู้หนึ่ง ไปเชิญขุนเครื่องผู้โอรสให้มาเฝ้าที่เมืองฝาง ในขณะที่ราชโอรสเดินทางจากเมืองเชียงราย จะมาเฝ้าพระราชบิดาตามคำบอกเล่าของขุนอ่อง ท่านพระยามังรายจึงมอบให้ทหารผู้แม่นธนูได้ดักรอที่กลางทางด้วยธนูอาบยาพิษ ทำให้ขุนเครื่องสิ้นพระชนม์ระหว่างทาง ณ ที่แห่งหนึ่งในเขตอำเภอพร้าว บริเวณนั้นพระยามังรายได้เสด็จมาจัดการพระศพราชโอรสและทรงให้สถาปนา บริเวณที่ขุนเครื่องถูกปลงพระชนม์นั้นเป็นอารามเรียกว่า วัดเวียงยง มีซากเจดีย์ร้างอยู่แห่งหนึ่งอยู่บนเนินเขาที่บ้านทุ่งน้อย ตำบลบ้านโป่งอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านเรียกว่า วัดเชียงยง หรือวัดคูยง(วัดสันป่าเหียง) ครั้นแล้วก็โปรดให้อัญเชิญพระศพไปฌาปนกิจเสียที่เมืองเชียงราย

และในวัดแห่งนี้ต่อมาเป็นวัดร้าง และมีพระพุทธรูปเก่าแก่ประดิษฐานอยู่ ๒ องค์มีลักษณะสวยงามมาก ขณะนี้เก็บไว้ที่วัดป่าล้านตำบลบ้านโป่ง และที่วัดหนองอ้อตำบลเวียง เรียกว่า พระฝนแสนห้า พุทธศักราช ๑๘๒๓ พระยามังรายทรงให้ขุนคราม โอรสองค์ที่สองไปครองเมือง

^{๔๕} ประวัติอำเภอพร้าว.[ออนไลน์].แหล่งที่มา : <http://wiangphrao.go.th> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕].

เขียนราย จากนั้น ตามหนังสือประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติเล่มที่ ๒ กรุงเทพฯ ฯ หน้า ๕๕๑ มีความว่า "ส่วนพระยามังรายเมื่อทรงทราบข่าวตามหนังสือขุนฟ้ามีมานั้น ก็มีความยินดียิ่งนัก จึงได้เกณฑ์จตุรงค์พลโยธาเป็นทัพใหญ่ยกออกจากนครเมืองฝางมาทางเมืองแจ้สัก แล้วประชุมพลที่นั่น และได้สร้างเวียงเวียงหนึ่ง ให้ชื่อว่า เวียงพร้าววังหิน เดิมชื่อนั้นเรียก เวียงหาวเวียงพร้าว เดิมเข้าใจว่าเดิมคงจะเป็น เวียงป่า มาจากคำว่า ป่าวร้องกะเกณฑ์ไพร่พล เนื่องจาก เวียงพร้าวเป็นเมือง สะสมนักรบและไพร่พล และเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญ ก่อนจะสร้างเมืองพร้าววังหิน มีนามเรียก อีกอย่างหนึ่งว่า "เวียงหาว" เข้าใจว่าคงจะมีหาวขึ้นแถวนี้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันยังมีหมู่บ้าน ชื่อว่า บ้านโล๊ะป่าหาวอยู่ไม่ไกลจากเมืองเก่า ในขณะที่พระองค์มาพักและสร้างเวียงพร้าววังหินยังไม่เสร็จสมบูรณ์ดี ท่านก็เดินทางต่อไป โดยมอบให้ขุนศรีอรรชโอรสองค์ที่ ๓ ของพระองค์อยู่สร้างเมืองต่อ และครองเมืองพร้าว ขุนศรีอรรชโอรสได้ไม่นานก็ทำความผิดโดยทางขู้สาวกับพี่สะใภ้ คือพระมเหสีขุนคราม ณ เวียงเชียงดาว ความทราบไปถึงพระยามังราย จึงคิดว่าถ้าหากปล่อยละไว้ ลูกทั้งสองจะรบราฆ่าฟันกันขึ้น จึงเนรเทศขุนศรีอรรชโอรสให้ไปครองเมืองนายน (เข้าใจว่าน่าจะเป็นเมืองน่านในปัจจุบัน) ส่วนพระมังรายหลังจากเดินทางจากเมืองพร้าวไป ก็ได้ยกทัพปล้นเอาเมืองลำพูนได้ ในวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ จุลศักราช ๖๓๕ ปีมะเส็ง ตรีศก (ประมาณเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน พ.ศ. ๑๘๒๔) ซึ่งขณะนั้นพระมังรายมีพระชนมายุ ๔๑ ปี พระยามังรายย้ายจากเมืองลำพูนมาสร้างเวียงกุมกามขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๖ - ๑๘๓๗ ซึ่งอยู่ในเขตตำบลท่าศาลา อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ อันเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม และมักมีน้ำท่วมในฤดูฝน

ต่อมาเนื่องจากมีน้ำป่าไหลผ่านและเปลี่ยนทิศทางการเดินทาง พระยามังรายจึงย้ายจากเมืองกุมกามมาสร้างเมืองเชียงใหม่ในปีกอก อัฐศก วันพฤหัสบดี เดือน ๓ เหนือขึ้น ๕ ค่ำจุลศักราช ๖๕๘ (พ.ศ. ๑๘๓๕) ทรงสร้างนาน ๔ เดือน จึงเสร็จสมบูรณ์ มีการจัดงานมหรพสมโภชฉลองเมืองเชียงใหม่เป็นการใหญ่ โดยให้ขนานนามว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ส่วนพระยาธิบาลผู้ครองเมืองลำพูนเดิมนั้น หนีไปอยู่กับพระยาเบิกผู้เป็นบุตรที่นครเขลางค์ เพื่อคบคิดซ่องสุมประชุมพล จะยกมาชิงเมืองลำพูนคืน พระยามังรายทรงทราบ จึงได้ให้ขุนครามราชบุตรองค์ที่ ๒ รวมพลไปตีเมืองเขลางค์ ขุนครามรบชนะ จึงได้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยาไชยสงคราม เมื่อทำศึกเรียบร้อยแล้วเจ้าพระยา ไชยสงครามก็กราบบังคมลากลับเมืองเชียงราย พอถึงเมืองเชียงรายแล้ว จึงแต่งตั้งขุนช่างไปแผ้วถางเมืองเชียงดาว สร้างคูวังที่ประทับพร้อมด้วยโรงพลช้าง ม้านางข้าว ฯลฯ หลังจากนั้นชายาของพระยาไชยสงครามก็มาประทับที่วังเชียงดาวพระองค์ทรงมีราชบุตร ๓ พระองค์ คือ ๑.ท้าวแสนภู ๒. ท้าวพ่อน้ำท่วม ๓. ท้าวพองั่ว จนถึงปีจุลศักราช ๖๗๕ ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๖๐ พระยา มังรายมีพระชนมายุ ๘๐ พระชันษา พระองค์ได้เสด็จประพาสตลาดกลางเมืองเชียงใหม่ อสนีบาตตกพระองค์ถึงทิวงคตที่นั่น หมูเสนาอำมาตย์จึงได้อัญเชิญพระเจ้าไชยสงครามมาจัดการพระศพและ

ครองเมืองเชียงใหม่ เจ้าพระยาไชยสงครามจึงอภิเษกโอรสองค์ใหญ่ชื่อท้าวแสนภู ซึ่งมีพระชนมายุ ๒๑ ชันษา ครองเมืองเชียงใหม่ เจ้าพระยาไชยสงครามกลับไปครองเมืองเชียงรายต่อไป เมื่อขุนเครื่องทรงทราบข่าวพระราชบิดาทิวงคตแล้วเจ้าแสนภูครองเมืองแทน จึงออกอุบายว่าจะมาถวายบังคมพระศพ แล้วยกพลโยธามาล้อมเมืองเชียงใหม่ ท้าวแสนภูจะออกรบก็กลัวว่าจะเป็นอันตราย จึงได้หลบหนีออกจากเวียงไป ขุนเรือจึงได้ครอบครองเมืองเชียงใหม่แทน ในปีจุลศักราช ๖๘๑ (พ.ศ. ๑๘๖๒) เจ้าพระยาไชยสงครามทรงทราบว่าขุนเครื่องชิงราชสมบัติโอรสของตนจึงทรงพิโรธ ได้ส่งพ่อท้าวหน้าท่อม ราชบุตรองค์ที่ ๒ ผู้ครองเมืองฝาง ให้ยกกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ จนล้อมจับขุนเครื่องได้ เจ้าพระยาไชยสงครามทรงทราบว่าราชบุตรทรงรบชนะ ก็พลโยธามาเชียงใหม่ ขณะนั้นเจ้าน้ำท่อมมีพระชนมายุ ๓๐ ปี ได้ครองเมืองเชียงใหม่ ในปีจุลศักราช ๖๘๔ (พ.ศ. ๑๘๖๕) ฝ่ายขุนเครื่องได้ถูกคุมขังไว้ตึบลทับคันไค (เข้าใจว่าน่าเป็นตึบลโหล่งขอดปัจจุบัน เนื่องจากมีชื่อลูกคอยลูกหนึ่งชื่อไกล่เคียง) ขุนเครื่องถูกกักขังนาน ๔ ปี ก็สิ้นพระชนม์ ราวพ.ศ. ๑๘๗๒ คำนวณอายุ ได้ ๓๗ พรรษา ในการควบคุมขุนเครื่องนั้นเจ้าพระยาไชย-สงครามทรงแต่งตั้งท้าวบุญเรืองเป็นหัวหน้าผู้ควบคุม จนกระทั่งท้าวบุญเรืองชราภาพและเสียชีวิตจึงได้สร้างกุไว้เป็นที่เก็บอัฐิให้ชื่อว่า กุ่ท้าวบุญเรืองไว้ตรงแจ้งของเมืองชั้นนอก (เข้าใจว่าน่าจะเป็นที่บริเวณโรงเรียนบ้านบ้านแจ้งกุ่เรื่องในปัจจุบัน)

เวียงพร้าววังหิน เป็นเวียงที่รุ่งเรืองมากมีคนอยู่หนาแน่น เนื่องจากเป็นเมืองหน้าด่านเป็นที่สร้างนักรบและประชุมพล สังเกตได้จากตัวเวียงชั้นใน (พร้าววังหิน) มีขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ ๒๐๐ กว่าไร่ และมีวัดร้างโดยรอบหลายวัด เช่น ที่บริเวณโรงเรียนบ้านหนองปลาหมื่นและทางทิศตะวันตกของโรงเรียน อีก ๒๐๐ เมตร และที่ไกล่เคียงอีกหลายแห่งต่างก็เป็นวัดร้าง ซึ่งวัดร้างดังกล่าวหมายรวมถึงวัดพระเจ้าล้านทองด้วย ปัจจุบันก็อยู่ห่างกันไม่มากนัก และหัวเมืองชั้นนอก (เวียงพร้าวปัจจุบัน) ก็มีวัดร้างหลายแห่ง เช่น วัดดงคันกลาง วัดดงคันป่อ วัดดงอาทิตย์วัดศรีชมภู วัดศรีชุม วัดคันแก้ว วัดสุพรรณ เป็นต้น ซึ่งวัดร้างเหล่านี้ก็อยู่ห่างกันไม่มาก จำนวนวัดก็ดูมากกว่าวัดในเวียงพร้าวในปัจจุบันเสียอีก ซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความหนาแน่นของคนในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังสันนิษฐานได้จากหนังสือพงศาวดารว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมืองเชียงใหม่จะต้องแต่งตั้งผู้ที่ไว้วางใจได้มาครองเวียงพร้าววังหิน ดังปรากฏในสมัยพระสามฝั่งแกน กษัตริย์เมืองเชียงใหม่มีราชบุตร ๑๐ พระองค์ ทรงพระนามตามลำดับดังนี้ คือ ท้าวอ้าย ท้าวยี่ท้าวสาม ท้าวใส ท้าวจั่ว ท้าวลก ท้าวเจ็ด ท้าวแปด ท้าวเก้า ท้าวสิบ ราชบุตรผู้ทรงนามท้าวอ้ายนั้นเมื่อพระชนมายุได้ ๗ พรรษา พระราชบิดาตั้งไว้ในที่อุปราช ผู้ซึ่งรับราชสมบัติสืบต่อพระองค์ ให้ประทับอยู่ในเวียงเจ็ดลิน (เวียงเจ็ดลินตั้งอยู่เชิงคอกยสุเทพบริเวณถนนห้วยแก้ว ยังมีซากเมืองปรากฏอยู่จนปัจจุบัน) ทรงมีพระชนม์ชีพอยู่อีก ๒ ปี จนพระชนมายุ ๙ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต แต่ท้าวจั่วผู้ถือน้ำนั้นพระ

บิดาให้ไปกินเมืองเชียงเรือ เรียกว่า เชียงตานท้าวลก ผู้ถือนก พระบิดาให้ไปครองเวียงพร้าว ในที่
แดนชาวพร้าววังหินห้าร้อยนา ท้าวเจ็ด ให้ไปครองเมืองเชียงราย ท้าวลิบผู้น้องให้ไปครองเมืองฝาง
เรียกว่า ท้าวซ้อย (มาจากคำพื้นเมืองว่าสุดซ้อย) ส่วนราชบุตรอีก ๕ พระองค์ ท้าวยี่ ท้าวสาม ท้าวใส
ท้าวแปด ท้าวเก้า หมู่นี้ได้ไปตามกรรม (ตาย) ส่วนท้าวลกผู้ถือนกนั้น เกิดปีฉลู ศักราช ๗๗๑
(ประมาณพ.ศ. ๑๕๗๒) เมื่อครองเวียงพร้าววังหิน อยู่ได้ไม่นานเท่าไรก็ได้กระทำความผิดพระราช
บิดาทรงพิโรธ จึงเนรเทศไปไว้ ณ เมืองขามใต้ (อ. แม่สะเรียงจ.แม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน)

ต่อมามีพญาสามเด็คน้อย อำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ผู้หนึ่งก็คิดอ่านจะทำการกบฏต่อพระยาสามฝั่ง
แกนและได้เชิญท้าวลกมาเป็นหัวหน้าเจ้าท้าวลกซึ่งมีความน้อยพระทัยในพระราชบิดาอยู่แล้วจึง
รับคำ และเมื่อพระยาสามเด็คน้อยช่องกลุ่มผู้คนพร้อมแล้ว จึงได้ให้คนสนิทมาเชิญเจ้าลกและได้
ยกพลล้อมเมืองเชียงใหม่ในเวลากลางคืน ขณะนั้นพระเจ้าสามฝั่งแกนทรงแปรพระราชฐานไป
ประทับอยู่ที่เวียงเจ็ดลิน พญาสามเด็คน้อยจึงแต่งไพร่พลลอบไปจุดไฟเผาเวียงเจ็ดลินในเวลาเที่ยง
คืน พระเจ้าสามฝั่งแกนตกพระทัยจึงทรงม้าพระที่นั่งกลับเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ พอไปถึงคุ้มหลวง
ก็ถูกไพร่พลของเจ้าลกควบคุมตัวไว้ ครั้นรุ่งเช้าก็นิมนต์พระสงฆ์เจ้าเข้าไปในราชมนเทียรบังคับให้
เจ้าสามฝั่งแกนเวนราชสมบัติให้แก่พระองค์ พระเจ้าสามฝั่งแกนก็ทรงเวนราชสมบัติและหลังน้ำ
ให้แก่เจ้าท้าวลกสมความปรารถนาครั้นทำพิธีแล้ว เจ้าท้าวลกก็ได้ส่งพระราชบิดาไปอยู่ ณ เมืองสาคร
(อยู่ในรัฐฉานของประเทศพม่าในปัจจุบัน)แล้วปราบดาภิเษกขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมา ขนาน
พระนามว่า พระมหาศรีสุ-ธรรมดีโลกราช และเรียกกันในสมัยต่อมาว่า "พระเจ้าดีโลกราช" ในรัช
สมัยของพระเจ้าดีโลกราชนี้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองมากและการทหารก็เข้มแข็งพระองค์ก็ยก
ทัพไปตีเมืองต่าง ๆ ดังนี้ คือ เมืองแพร่ เมืองน่าย เมืองสุไคคำ เมืองจิดเมืองจาง เมืองกิง เมืองลอก
จอก เมืองจำคำ เมืองกุน เมืองยองห้วย เมืองหนองบอน เมืองสิป้อ ได้เลยครอบครว้เจี๊ยมมา
๑๒,๑๒๘ คน ซึ่งได้แบ่งครัวไทยเจี๊ยมนี้ไปอยู่ที่พระทะเลการเก้าช่อง และเวียงพร้าว เป็นการสะสม
พลเมืองเพื่อไว้เป็นกำลังรบต่อไปในสมัยของพระองค์ได้ส่งหมื่นมอกลองมาครองเวียงพร้าว ท่าน
หมื่นคนนี้มีเวลากล้าหาญมาก จนกระทั่งตัวเองตายในที่รบ และได้รับคำชมเชยจากสมเด็จพระบรม
ไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา กาลต่อมาพระเจ้าดีโลกราชได้ส่งราชบริวารที่ไว้วางใจได้ขึ้นมา
ครองเมืองพร้าวตามปรากฏนามดังนี้ หมื่นแพง เจ้ายอดเมืองซึ่งเป็นราชนัดดาหมื่นแก่งพร้าว หมื่น
เงิน หมื่นเวียงพร้าว พันล่ำบุญ ทั้ง ๖ ท่านที่ได้กล่าวมานี้ได้ขึ้นมาปกครองเวียงพร้าว ล้วนแต่มี
ความใกล้ชิดสนิทชิดเชื้อ นอกจากนั้น แต่ละท่านยังมีความเก่งกล้าสามารถในด้านการรบเป็นอย่างดี
ยิ่ง ดังความในหนังสือความดีเมืองเหนือ ของคุณสงวน โชติสุขรัตน์ หน้า ๗๗ มีความว่า"กองทัพ
หลวงพระบางยกทัพมาตีเมืองน่าน จึงโปรดให้หมื่นเงิน เจ้าเมืองพร้าวเป็นแม่ทัพยกทัพไปช่วยเมือง
น่าน และได้สู้รบกับกองทัพหลวงพระบางปรากฏว่ากองทัพหลวงพระบางแตกพ่ายไป" จะเห็นว่า

เจ้าเวียงพร้าวมีความสามารถในการรบทุกท่าน ตามหนังสือพงศาวดารโยนกก็ได้กล่าวไว้โดยละเอียดว่า "พระเจ้าติโลกราชตอนจัดทัพใหญ่เพื่อสู้รบกับกองทัพแห่งกรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระไตรโลกนาถไว้ดังนี้ พระองค์ได้จัดกองทัพไว้เป็น ๕ ทัพ คือ ทัพทำวบุญเรื่อง ราชบุตรของพระองค์ เจ้าเมืองเชียงราย ทัพเข้ายึดเมือง พระนัดดาของพระองค์ ซึ่งครองเมืองแจ้สัก (เวียงพร้าววังหิน) ทัพหมื่นกึ่งดินเมือง ทัพหมื่นหาญแต่ท้อง เจ้าเมืองลำปางทัพพระยาสองแคว เจ้าเมืองพะเยา ทั้ง ๕ ทัพนี้ ได้สู้รบจนทัพหลวงของกรุงศรีอยุธยาล้มตายเป็นจำนวนมากและแตกพ่ายไป"

จะเห็นได้ว่าเจ้าเวียงพร้าวเป็นนักรบที่มีความสามารถในการรบยิ่งจนกระทั่งมาถึงสมัยของพระยอดเชียงรายครองเมืองเชียงใหม่ ท่านได้ส่งเพลาสงเชื้อสายจีนฮ่อ ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของพระองค์ขึ้นมารองเมืองพร้าวอันเป็นการผิตราชประเพณี ทำให้พระองค์เป็นที่รังเกียจของไพร่พลเมือง หมู่เสนาอำมาตย์จึงพร้อมกันโค่นราชบัลลังก์ ตามหลักฐานจากหนังสือชินกาลบาตีปกรณ์ กรุงเทพฯ ฯ หน้า ๑๓๔ มีความว่า "พระองค์ทรงครองราชย์นาน ๘ ปี ก็ทรงมอบราชสมบัติให้ราชบุตรของพระองค์ในปีเถาะ" ครั้นต่อมาในสมัยพระเมืองแก้ว ซึ่งเป็นราชโอรสของพระยอดเชียงราย ผู้ประสูติกับอัครมเหสีศิริยาสวดี ได้ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ พระองค์ได้ส่งท้าวเชียงตุงมาครองเวียงพร้าว ๖ ปี ไม่ทราบว่าได้ย้ายไปที่อื่น ๆ หรือตายในที่รบก็ไม่ปรากฏหลักฐาน จนมาถึงสมัยของพระนางเจ้ามหาเทวีจिरประภาได้ครองเมืองเชียงใหม่ ปรากฏว่ามีผู้ครองเวียงพร้าวอยู่แล้ว ชื่อ พระยาเวียงพร้าว และไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้ส่งมาท่านได้ครองเวียงพร้าวอยู่นานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๗๓-๒๑๐๑ เป็นเวลานาน ๒๘ ปี ก็ได้พาครอบครัวและไพร่พลหลบหนีจากเวียงพร้าว ไปอยู่ที่นครเขลางค์ เนื่องด้วยมีกองทัพมเหสีของนักรบผู้เก่งกล้าผู้ลือนามจากหงสาวดีได้ยกเข้ามาเพื่อช่วงชิงอาณาจักรล้านนา จึงเป็นอันว่าเมืองที่ท่านพระยามังรายได้สร้างไว้ เพื่อเป็นเมืองหน้าด่านและสะสมกำลังพลอันได้ชื่อว่า เวียงพร้าววังหิน หรือแต่เดิมเรียกว่าเวียงหวาย ได้สิ้นสภาพการเป็นเวียง ณ บัดนั้นเป็นต้นมา ดังหลักฐานในศิลาจารึกของวัดเชียงมั่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ความว่า "ในปีเปิกสง่า ศักราช ๙๒๐ ปี มะเมีย สัมฤทธิ์ศก พ.ศ. ๒๑๐๑ เมืองเชียงใหม่เป็นขันธสีมาของสมเด็จพระมหาธรรมมิกราชาธิราชเจ้าแล้ว ซึ่งเป็นกษัตริย์ของพม่า" และไม่มีหลักฐานใด ๆ กล่าวถึงเวียงพร้าวอีกเลย

วัดและโบราณสถานสำคัญของอำเภอพร้าว

อำเภอพร้าวยังคงเหลือร่องรอยที่แสดงถึงความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา และบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของผู้คนนับตั้งแต่การก่อสร้างเมืองซึ่งมีความผูกพันกับพุทธศาสนา โดยในที่นี้ขอกล่าวถึงวัดและโบราณสถานที่สำคัญบางแห่งของอำเภอพร้าว ดังต่อไปนี้

๑. วัดพระเจ้าล้านทอง

วัดแห่งนี้เป็นโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอพร้าว เนื่องจากสันนิษฐานว่าที่แห่งนี้ เคยเป็นที่ตั้งเมืองพร้าววังหินหรือเวียงห้วยแต้เดิมนั่นเองซึ่งในปัจจุบันยังคงมีคูเมืองหลงเหลือให้เห็นอยู่โดยรอบวัด และเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปเก่าแก่คู่เมืองพร้าว อันได้แก่ “ พระเจ้าล้านทอง ” พระเจ้าล้านทอง (พระเจ้าล้านตอง) ถูกขนานนามว่า " พระเจ้าหลวง " เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองพร้าววังหินมาช้านานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เนื้อทองสำริด ขนาดหน้าตัก ๑๘๐ เซนติเมตร สูงรวมฐาน ๒๗๔ เซนติเมตรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุตามประกาศกรมศิลปากรในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ ๒ ตอนที่ ๒ วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๘

วัดพระเจ้าล้านทองเป็นวัดแห่งประวัติศาสตร์ ว่ากันว่าในอดีตนั้น นอกจากวัดแห่งนี้จะเป็นเมืองเก่าแก่แล้ว เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ยกทัพผ่านเมืองพร้าวนั้น พระองค์ได้ ทรงหยุดทัพ ณ วัดพระเจ้าล้านทองแห่งนี้อีกด้วย

วัดพระเจ้าล้านทองนั้นไม่มีพระสงฆ์จำวัดอยู่เลย มีเพียงคำร่ำลือถึงอาถรรพ์ต่างๆ ซึ่งชาวเมืองพร้าวเชื่อกันว่า พระสงฆ์ผู้มีบุญญาธิการจริงๆ เท่านั้น จึงจะจำพรรษาอยู่ ณ วัดเก่าแก่แห่งนี้ได้ ทุกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ ของทุกปีนั้น ทางวัดจะมี ประเพณีทำบุญเป็นประจำทุกปีนับว่าเป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่ยังทรงคุณค่า

๒. วัดพระธาตุกลางใจเมือง

เป็นวัดร้างมานานเมื่อสมัยใดไม่มีใครทราบ เดินผ่านไปผ่านมาจะมองเห็นองค์พระธาตุตระหง่านอยู่ จนมาถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม เดือนเกี๋ยงเหนือ (เดือน ๑๑) แรม ๕ ค่ำ ๒๔๙๒ ท่านครูบาเจ้าศรีวิชัย แห่งสำนักบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ได้เดินทางมาพักที่ถ้ำเชียงดาว อำเภอเชียงดาว คณะศรัทธาพี่น้องอำเภอพร้าวทราบข่าว ท่านครูบาเจ้ามาพักที่ถ้ำเชียงดาวก็ได้พากันไปนมัสการทำบุญร่วมกับท่านเป็นจำนวนมาก พออยู่คำตัน จันทรจรมานิตย์ ก็ได้อาราธนานิมนต์ท่านมาอำเภอพร้าวท่านก็รับนิมนต์ วันที่ ๒๕ ตุลาคม ท่านก็ออกเดินทางจากถ้ำเชียงดาว สมัยนั้นทางเข้าสู่อำเภอพร้าวไม่มีทางรถยนต์ ท่านต้องยื้อนล่องได้สู่ทางเดินเข้าอำเภอแม่แตง ผ่านมาทางบ้านซ่อแล อำเภอแม่แตง มาทางแม่วะ แม่จวน ห้วยหินฝน มานอนค้างที่วัดแม่แพง อำเภอพร้าว เพราะเดินทางโดยเท้าขึ้นเขาลงห้วย มาพักฉันอาหารเช้าที่วัดแม่แวนหลวง อำเภอพร้าว มาถึงวัดสันทราย เวลา ๑๗ นาฬิกาของวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๔๙๒ มาพักที่วัดสันทราย ๑ คืน ตอนกลางคืนท่านก็เข้าวิปัสสนา พอรุ่งเช้าท่านก็บอกแก่คณะศรัทธาที่มาทำบุญเป็นจำนวนมากพร้อมกันกับพ่ออยู่คำตัน จันทรจรมานิตย์ ที่ปฏิบัติใกล้ชิดชิดท่าน ท่านบอกว่าวัดท่านครูบาจะได้สร้างมีทิศตะวันออก

ไม่ไกลจากที่นั่นเมื่อฉันอาหารเช้าเสร็จแล้ว ท่านก็ออกเดินทางนำหน้าคณะศรัทธามุ่งหน้ามาทางทิศ ตะวันออก พอมาถึงวัดร้าง (วัดพระธาตุ) ท่านก็บอกว่า วัดนี้ตรงกับที่รุกขเทวดามอบอก ท่านก็พา คณะศรัทธาค้นตามกองอิฐ ตามองค์พระธาตุซึ่งพังลงมาตามกาลเวลาอันนานแสน นาน ประมาณ ๒ ชั่วโมง ท่านก็ได้พบศิลาจารึก เป็นหินสีดำนิล ปรากฏว่ามีตัวหนังสือของ ภาคนี้อมีใจความว่า “วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีชวด พ.ศ. ๑๕๒๘ กือนาธรรมมิกรา ขา(ผู้สร้าง)วัดนี้ชื่อว่าสะคือเมือง” พบของจำนวนมาก ท่านจึงมีผอบบรรจุพระธาตุ เทียนเงินเทียน ทอง ส่วนหินสีดำนิลนั้นท่านครุพบว่า เป็นของมีค่ามาก บรรจุไว้ในองค์พระธาตุ ให้รักษาไว้กับวัด มีระฆังทองปนเงิน ๑ อัน สลักอักษรขอมโดยรอบ เสียพังงวามมาก ท่านสร้างพระธาตุ โบสถ์ พร้อมๆกันเป็นเวลาสองเดือนก็เสร็จบริบูรณ์แล้ว ก็ได้ถวายทานและตั้งชื่อใหม่ว่า วัดพระธาตุกลาง ใจเมือง วัดนี้เป็นวัดวิเวกเพราะอยู่ห่างจากหมู่บ้าน ถึง ๒ กิโลเมตร เมื่อท่านสร้างเสร็จแล้วก็ เดินทางกลับไปวัดบ้านปางและได้สร้างวัดสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน อีกเป็นจำนวนมากเมื่อ ท่านมรณภาพไป ทางคณะกรรมการก็ได้แบ่งอิฐลูกแขนเบื่องขวา มาบรรจุไว้ที่วัดพระธาตุกลางใจ เมือง ให้เป็นที่สักการบูชาแก่ทุกๆ คน

พี่น้องชาวอำเภอพร้าว และอำเภอใกล้เคียงจะมาสร้างน้ำพระธาตุ และอัฐิของครูบาเจ้าทุก เดือน ๘ เหนือ (เดือน ๗) ขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นประจำทุกปี เป็นประเพณีที่พี่น้องชาวอำเภอพร้าวจะลืม เสียไม่ได้ พอเดือน ๘ เหนือ (เดือน ๗)มาถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ จะมีการสมโภชน์ตลอดคืน วันขึ้น ๑๕ ค่ำ จะมีการจุดบอไฟเป็นพุทธบูชาตลอดวัน

๓. วัดพระธาตุดอยเวียงชัยมงคล

พระมหาธาตุเจดีย์บาร์มี ๑๕ ยอด ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลโหล่งขอด พระมหาธาตุเจดีย์โบราณ ที่ใหญ่ที่สุดของอำเภอพร้าว มีอายุการสร้างถึง ๗๓๐ ปี สัญลักษณ์หลักแดนเขตเมืองพร้าว ที่พักพิง ตั้งทัพของกษัตริย์ล้านนาในอดีต สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เก่าแก่ และสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งของอำเภอพร้าว ควรค่าแก่การศึกษา และอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นที่กราบไหว้สักการบูชาสืบต่อไป สมัยราชวงศ์มังราย มหาราช พญามังรายมหาราชได้เดินจากเมืองพร้าวเมืองที่พระองค์สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๑๘๒๔ มุ่งสู่ หิริภุญชัยนคร ระหว่างทางได้พักทัพบริเวณม่อนพระธาตุดอยเวียงชัยมงคล ทรงสร้าง พระธาตุ ขนาดใหญ่ครอบพระธาตุที่บรรจุเส้นพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ให้มีขนาดใหญ่กว่าเดิม และ สร้างแนวคูค่ายและบุคแนวกำแพงรอบวัดพระธาตุดอยเวียงชัยมงคลไว้ถึงห้าชั้น เพื่อเป็นที่ตั้งทัพ และเป็นประตูเมืองพร้าวทางด้านทิศใต้ของอำเภอพร้าวในปัจจุบัน เมื่อครั้งครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทาง มาที่ตำบลโหล่งขอด เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๓-๒๔๗๔ พร้อมด้วยผู้ติดตามหลายร้อยคน ใกล้พลบค่ำครู บาได้เดินทางขึ้นไปบนพระธาตุมวงเนิ้ง ซึ่งอยู่ใกล้พระธาตุดอยเวียงชัยมงคลทางทิศเหนือแล้วพูด

คำปริศนาไว้ว่าในตำบลโหล่งขอดไม่มีแต่พระธาตุม่วงเนิ้ง แต่ยังมีพระธาตุสำคัญ และศักดิ์สิทธิ์ อีกคือ พระธาตุคุดอยเวียงเวียงเก่าที่มีคูเวียงล้อมรอบ เมื่อใดก็ตามที่พระธาตุนั้นได้รับการบูรณะเสร็จ สมบูรณ์ ชาวโหล่งขอดจะทำนาเป็นข้าวสาร ผู้ร่วมสร้างจะร่ำรวยด้วยโภคทรัพย์ อยู่เย็นเป็นสุข หลังจากนั้นครูปาได้เดินทางลงมาพักที่วัดบ้านหลวงอีกสามวัน แล้วเดินทางออกจากตำบลโหล่ง ขอดมุ่งหน้าเข้าสู่วัดพระสิงห์-วรมหาวิหาร เมื่อครั้งพระอาจารย์ปลัดนพบุรี มหาวนฺโธ ค้นพบเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๔๖ และเริ่มบูรณปฏิสังขรณ์สร้างวัดพระธาตุคุดอยเวียงชัยมงคลขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ตลอดจนปัจจุบันนี้ได้สร้างถาวรวัตถุต่างๆ ไว้ ณ วัดพระธาตุคุดอยเวียงชัยมงคล เพื่อให้เป็นวัดที่สมบูรณ์ถูกต้อง เป็นสถานที่กราบไหว้สักการบูชา ตลอดจนเป็นศูนย์รวมจิตใจ

๔. วัดคุดอยแม่ปิ้ง

ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลแม่ปิ้ง ห่างจากตัวเมืองตามเส้นทางสายเชียงใหม่ – แม่ใจ - พร้าว (ทางหลวงหมายเลข 1001) เป็นระยะทางประมาณ 75 กิโลเมตร

วัดคุดอยแม่ปิ้ง เป็นวัดที่หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ เคยจำพรรษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 จนถึงมรณภาพในปี พ.ศ. 2528 ภายในวัดมีสิ่งที่น่าสนใจ คือ วิหารไม้ กุฏิหลวงปู่แหวน กุฏิไม้ที่เรียกว่าโรงย่างกิเลส หรือ โรงไฟ และวิหารที่ประดิษฐานรูปเหมือนหลวงปู่แหวนท่าองค์จริง

๕. กู่เวียงยิง

กู่เวียงยิงถือเป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในอำเภอพร้าวกู่ เนื่องจากมีประวัติความเป็นมาสำคัญและยาวนาน ซึ่งตามหลักฐานที่พบกล่าวถึงประวัติของกู่เวียงยิงไว้ว่า สร้างขึ้นสมัยของพระยามังราย ซึ่ง ในขณะนั้น พระยามังรายมีโอรสอยู่สามพระองค์จึงให้ราชโอรสองค์ใหญ่ ทรงพระนามว่า เจ้าขุนเครื่องซึ่งมีพระชนมายุ ๑๒ ปี ให้ไปครอง เมืองเชียงราย

ส่วนพระยามังรายครองราชสมบัติ ณ เมืองฝาง ทางฝ่ายขุนเครื่องราชโอรสเสด็จ ไปครองเมืองเชียงราย อยู่ไม่นานนัก อำมาตย์ผู้หนึ่งมีชื่อว่า ขุนใสเวียงได้กราบทูลยุยง ให้กิดกบฏต่อพระราชบิดา โดยจะชิงเอาราชสมบัติ เมือง เชียงรายเสีย และให้จัดกำลังพลแข็งเมืองอยู่ ฝ่าย พระยามังรายทรงทราบ จึงปรารภว่า"ขุนเครื่องผู้มีบุญน้อย จะมาคิด แย่งราชสมบัติกูเป็นพ่อเช่นนี้จักละไว้มิได้" จึงมอบให้ขุนอ่องซึ่งเป็น ทหารผู้ไว้วางพระราชหฤทัย ผู้หนึ่ง ไปเชิญ ให้ ขุนเครื่อง ผู้โอรส ให้เข้ามาสเฝ้าที่เมืองฝาง

ในขณะที่ราชโอรส กำลังเดินทางจากเมืองเชียงรายจะมาเข้า เฝ้าพระราชบิดาตามคำบอกเล่าของขุนอ่อง ท่านพระยามังรายจึงมอบให้ทหารผู้แม่นธนูได้ดักรอที่กลางทางด้วยธนูอาบยาพิษ และได้เสียชีวิตระหว่างทาง ณ ที่แห่งหนึ่งใน เขตอำเภอพร้าวกู่ บริเวณนั้นพระยามังรายได้เสด็จมาจัดการ

พระศพรราชโอรส ทรงสถาปนา ณ ที่ ขุนเครื่องถูก พินาศนั้นเป็นอาราม เรียกว่า "วัดเวียงยง" มีซากเจดีย์ร้างอยู่แห่งหนึ่งอยู่บนเนินเขาที่บ้านทุ่งน้อย ตำบลบ้านโป่งอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านเรียกว่า วัดเวียงยง หรือวัดคูเวียงยง(วัดสันป่าเหียง) ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ของ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว

ประเพณีและวัฒนธรรม

นับจากอดีต วิถีของชาวล้านนาผูกพันอยู่กับพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้จากการดำเนินชีวิต และสถาบันศาสนาในชุมชน รวมทั้งระบบหัววัด หรือการรวมกลุ่มของวัดต่าง ๆ ไม่ว่าใกล้เคียงหรือไกลกัน และคนในชุมชนหนึ่งชักชวนคนอีกชุมชนหนึ่งมาทำบุญที่วัดของตน เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กัน ขณะที่พุทธศาสนามีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตของคนเมืองอย่างลึกซึ้ง ประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้านอำเภอพร้าวที่โดดเด่นได้แก่

ประเพณีตักลงหลวง วัดขามลุ่มเวียง ต.เวียง

กลองหลวง คือกลองขนาดใหญ่ หน้ากลองมีเส้นผ่าศูนย์กลางอย่างน้อย ๘๐ เซนติเมตร หรือมากกว่า ใช้ตีในเทศกาลสำคัญได้แก่งานปอยหลวงหรืองานทำบุญวัด ในโอกาสสำคัญต่างๆ นิยมตีประกอบการฟ้อนเล็บ ปัจจุบันนิยมมีกลองหลวงไว้ประจำเกือบทุกวัด

ประเพณีการบวชสามเณร ตำบลเขื่อนผาก และตำบลสันทราย

อำเภอพร้าว โดยคณะสงฆ์อำเภอและตำบลสันทราย จัดให้มีงานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสศึกษาหลักธรรม และศาสนพิธีในช่วงปิดภาคเรียนเป็นประจำ สืบต่อกันมาเกินกว่า ๑๐ ปี แล้ว โดยแบ่งออกเป็น ๒ จุด คือที่วัดเขื่อนผาก และที่วัดสันปง

ประเพณีแห่พระเจ้าเข้าเมือง วัดพระเจ้าล้านทอง ต.น้ำแพร่

วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือนเก้าเหนือ (เดือน ๙ ไทย) เป็นเทศกาลสงกรานต์พระเจ้าล้านทอง พระคู่เมืองพร้าว ในงานดังกล่าวมีประเพณีอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันมาแต่โบราณคือ การแห่พระพุทธรูปพระเจ้าแสนทอง ซึ่งประดิษฐานอยู่ด้านองค์พระเจ้าล้านทอง ไปแห่ในขบวนให้ประชาชนได้สักการะบูชา ถือเป็นการเริ่มต้นเข้าสู่ฤดูฝน เป็นการแสดงความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระเจ้าล้านทอง โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็น

งานประเพณีใส่ขันดอกบูชาอินทิล ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองพร้าว วัดกลางเวียง

อำเภอพร้าวโดยเทศบาลตำบลเวียงพร้าว จัดให้มีงานประเพณีใส่ขันดอกบูชาอินทิล ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดกลางเวียง โดยถือคติประเพณีช่วงเวลาเดียวกับงานประเพณีอินทิล ณ วัดเจดีย์หลวง อำเภอเมืองเชียงใหม่ คือปลายเดือนแปดต่อต้นเดือนเก้าเหนือ เป็นงานประจำปีของอำเภอ

เชื่อว่า การบูรณาการหลักเมืองและสืบชะตาเมืองพร้าว แล้วจะทำให้บ้านเมืองมีความร่มเย็น เป็นสุข ปราศจากทุกข์ภัย บัดเป่าภัยพิบัติต่าง ๆ ของเมืองพร้าว

นอกจากนี้ยังมีประเพณีของชนเผ่า ซึ่งในอำเภอพร้าวมีชนเผ่าอาศัยอยู่มากถึง ๕ เผ่า ได้แก่ ลีซู มูเซอร์หรือลาหู่ อาข่าและม้ง ชนเผ่าเหล่านี้มีประเพณีที่ทำสืบทอดกันมาคล้ายกันคือการกินวอ หรือ ประเพณีปีใหม่และในงานนี้ มีการแสดงของชนเผ่าลีซูและลาหู่ นิยมกันมากคือ การเต้นจะคี ที่ศูนย์ วัฒนธรรมลีซูบ้านสหกรณ์แปลงห้า ม.๑๑ สหกรณ์แปลง ๕ ต.ป่าดู้ม

นอกจากประเพณีสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น อำเภอพร้าวยังมีประเพณี วัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- การแสดงสิงโต ต.ป่าดู้ม

- การแสดงซอพื้นเมือง บ้านน้ำแพร่ ม. ๔ ต.น้ำแพร่ ,บ้านต้นรุง ม.๓ ต.ป่าดู้ม ซึ่งบ้านต้นรุง ต.ป่าดู้มแห่งนี้ ถือเป็นถิ่นกำเนิดซอพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งของภาคเหนือ คือ นางบัวซอน ถนอมบุญ หรือแม่ครูบัวซอน เมืองพร้าว โดยได้รับเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน – การขับซอ) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๕

- การแต่งบทกลอนพื้นเมือง (คำว) บ้านท่ามะเถียง ม. ๔ ต.สันทราย

- การฟ้อน (รำ) ดาบ ต.เวียง

- การฟ้อนเล็บทุกตำบล

- การแสดงกลองยาว ต.ป่าไผ่

- การทำอาหารประจำท้องถิ่น เช่น น้ำอ้อย ถั่วเน่า ขนมหิน เป็นต้น

บ้านป่าดู้มโสภา ม.๘ ต.ป่าดู้ม และบ้านสหกรณ์แปลง ๒ ม.๖ ต.เขื่อนผาก

สภาพทางภูมิศาสตร์

อำเภอพร้าวตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะยาวทางด้านเหนือลงมาทางใต้ โดยมีทิวเขาโอบรอบทั้ง ๔ ด้านมีลักษณะทิวเขาสูงสลับซับซ้อน มีเนื้อที่ประมาณ ๑,๒๔๘ ตารางกิโลเมตร

อาณาเขต

- ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเวียงป่าเป้า, อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
- ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอดอยสะเก็ด, อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเชียงดาว, อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ภูมิประเทศ

- พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้และภูเขา ประมาณ ๖๗๓,๕๐๐ ไร่
- พื้นที่ราบลุ่ม ประมาณ ๑๐๗,๐๓๕ ไร่

ภูมิอากาศ

- ฤดูหนาว อากาศหนาวเย็น อุณหภูมิต่ำสุด ประมาณ ๑๐ องศาเซลเซียส
- ฤดูร้อน อากาศร้อน อุณหภูมิสูงสุด ประมาณ ๓๘ องศาเซลเซียส
- ฤดูฝน ฝนตกชุก ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๑.๐๘ มม.

การปกครอง

อำเภอพร้าวแบ่งการปกครองออกเป็น ๑๑ ตำบล ๑๐๘ หมู่บ้าน ประกอบด้วย

๑. ตำบลเวียง	จำนวน	๖	หมู่บ้าน
๒. ตำบลทุ่งหลวง	จำนวน	๘	หมู่บ้าน
๔. ตำบลน้ำแพร่	จำนวน	๘	หมู่บ้าน
๕. ตำบลโหล่งขอด	จำนวน	๕	หมู่บ้าน
๖. ตำบลเขื่อนผาก	จำนวน	๑๐	หมู่บ้าน
๗. ตำบลป่าไผ่	จำนวน	๑๐	หมู่บ้าน
๘. ตำบลแม่แว่น	จำนวน	๑๑	หมู่บ้าน
๙. ตำบลป่าดู้ม	จำนวน	๑๒	หมู่บ้าน
๑๐. ตำบลแม่ป๋ง	จำนวน	๑๓	หมู่บ้าน
๑๑. ตำบลสันทราย	จำนวน	๑๕	หมู่บ้าน

หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น

- เทศบาลตำบล ๒ เทศบาล คือ เทศบาลตำบลเวียงพร้าว, เทศบาลตำบลแม่ป๋ง
- องค์การบริหารส่วนตำบล ๕ ตำบล

จำนวนประชากรและครัวเรือน

อำเภอพร้าวมีประชากร รวม ๕๔,๕๐๒ คน ชาย ๒๗,๓๘๖ คน หญิง ๒๗,๑๑๖ คน
จำนวนครัวเรือน ๑๕,๕๓๒ หลังคาเรือน มีชาวเขา ๕ เผ่าประกอบด้วย กระเหรี่ยง ,ลีซอ ,มูเซอ ,ม้ง ,
อีเก้อ รวม ๖,๓๗๕ คน

สภาพทางเศรษฐกิจ

สถานภาพทางเศรษฐกิจในการดำรงชีพของชาวอำเภอพริ้วที่อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ราษฎรของอำเภอพริ้วประมาณร้อยละ ๕๘ ประกอบอาชีพทางการเกษตร คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ ๑๐๗,๐๓๕ ไร่ เป็นพื้นที่ทำนาประมาณ ๔๑,๐๐๔ ไร่ พืช/ไม้ผลที่ทำการเพาะปลูกส่วนมาก ได้แก่ ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ถั่วลิสง อ้อย ยาสูบ มันเทศ ลำไย ลิ้นจี่ มะม่วง นอกจากนี้อำเภอพริ้ว ยังเป็นแหล่งปลูกข้าว โดยทั้งอำเภอมีปริมาณข้าวเปลือกมากถึง ๑๒,๐๐๐ ตัน สหกรณ์การเกษตรพริ้วสีเป็นข้าวสารได้ ๓,๐๐๐ ตัน นอกจากจะส่งให้แอมเวย์ปีละ ๓๐๐ ตัน เป็นข้าวขาวหอมมะลิพันธุ์ ๑๐๕ และข้าวกล้องแล้ว ยังส่งให้บริษัทกลุ่มเกษตรรุ่งเรืองด้วย ทั้งนี้ในราคาส่งให้แอมเวย์จะสูงกว่าที่อื่นประมาณ ๒๐ เปอร์เซนต์ ทั้งนี้ได้มีเทศบาลงานเกี่ยวข้าวขาวดอกมะลิ 105 ซึ่งจัดที่สหกรณ์การเกษตรพริ้ว จำกัด ในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี

อาชีพอื่นๆ ที่สำคัญ

- เครื่องจักสาน (ไม้ไผ่, หวาย) บ้านป่าบง หมู่ ๘ ต.สันทราย
- ผลิตภัณฑ์เซรามิก บ้านสหกรณ์แปลง ๒ หมู่ ๖ ต.เขื่อนผาก
- หม้อและกระถางดินเผา บ้านเหล่า หมู่ ๓ ต.ป่าไผ่
- การประดิษฐ์ดอกไม้แห้งของกลุ่มแม่บ้านทุกหมู่บ้าน
- การทำกระดาศากลุ่มแม่บ้าน ต.เขื่อนผาก, ต.แม่ปิ้ง
- การทำอิฐ บ้านแม่จัด ม. ๔ ต.ทุ่งหลวง

การคมนาคม

อำเภอพริ้วมีถนนติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ได้ ๒ ทางคือ

๑. สายพริ้ว- เชียงดาว- เชียงใหม่ เป็นถนนลาดยางระยะทาง ๑๑๕ กิโลเมตร

๒. สายพริ้ว-แม่แตง-สันทราย-เชียงใหม่ เป็นถนนลาดยางระยะทาง ๑๐๓ กิโลเมตร และยังมีถนนที่สามารถติดต่อกับต่างจังหวัดได้ คือสายพริ้ว-เวียงป่าเป้า-เชียงราย เป็น ถนนลาดยางระยะทางประมาณ ๕๓ กิโลเมตร

การปกครองของคณะสงฆ์อำเภอพริ้ว

ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์อำเภอพริ้ว มีวัดรวมทั้งสิ้น ๕๖ วัด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา จำนวน ๓๘ แห่ง สำนักสงฆ์จำนวน ๑๘ แห่ง

พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ๕๘ รูป รักษาการเจ้าอาวาส ๒๐ รูป หัวหน้าสำนักสงฆ์ ๑๘ แห่ง เจ้าคณะตำบล ๕ รูป รักษาการเจ้าคณะตำบล ๓ รูป รองเจ้าคณะอำเภอ ๒ รูป เจ้าคณะอำเภอ ๑ รูป เลขานุการระดับอำเภอ ๓ รูป เลขานุการระดับตำบล ๑๒ รูป

ลักษณะรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์อำเภอพร้าว ทั้ง ๖ ด้าน ดังนี้^{๕๐}

๑) การปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ของอำเภอพร้าว ระดับการปกครองตั้งแต่เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ได้ยึดถือเอาตามหลักการปกครองปรากฏในมาตรา ๓๗ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๕ ตอนที่ ๑๑๕ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕ เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

- (๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน
- (๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี
- (๓) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล
- (๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้ไปโดยชอบ
- (๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย
- (๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๒) การเผยแผ่

๑. การอบรมให้ความรู้ รวมทั้งการแสดงธรรมเทศนาในโอกาสต่างๆ
๒. กิจกรรมดำเนินการของพระธรรมทูต พระธรรมจาริก
๓. กิจกรรมดำเนินการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

^{๕๐} ประคอง ธรรมไชย, สภาพการบริหารงานคณะสงฆ์อำเภอพร้าว, เอกสารงานวิจัย, ๒๕๕๕ หน้า

๔. การจัดงานเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา
๕. โครงการธรรมสัง្កจร ประจำปี
๖. จัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่ คู่มือทำวัตรสวดมนต์ คู่มืออุบาสกอุบาสิกา

๓) ฐาธารณูปการ

๑. ควบคุมดูแลการก่อสร้างอาคารเสนาสนะต่างๆ ภายในวัด
๒. การอนุญาตการสร้างวัด ตั้งวัด ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
๓. การจัดทำบัญชีรายรับ – จ่ายเงินของวัด บัญชีทรัพย์สินของวัด
๔. การจัดทำแผนผังวัด ประวัติวัด
๕. การจัดผลประโยชน์ของวัด
๖. การจัดงานทำบุญประจำปี งานฉลองเสนาสนะต่างๆ
๗. การจัดกิจกรรมเข้ารูกขมูล

๔. ฐาธารณสงเคราะห์

๑. การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การศึกษาระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา
๒. การดำเนินงานหรือสนับสนุนศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด หรือศูนย์พัฒนาเด็ก
๓. จัดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์
๔. ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนในวัด นอกวัดโดยพระวิทยากร

เล็ก

๕. สังคมสงเคราะห์

๑. สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัย
ผู้ด้อยโอกาส
๒. สนับสนุนส่งเสริมชุมชนด้านสาธารณูปโภค เช่น ธนาคารข้าว ยาสมุนไพรพื้นบ้าน
เป็นต้น
๓. การช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน ให้บริการสถานที่ประชุม จัดลานวัด ลานใจ
ลานกีฬา เป็นต้น
๔. จัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ ให้ใช้เวลาว่างเป็นประโยชน์ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๖. การศึกษา

๑. จัดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี
๒. จัดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
๓. จัดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาให้พระภิกษุ สามเณรเล่าเรียนถึงระดับอุดมศึกษา
๔. การปฏิบัติงานของพระปริยัตินิเทศ พระบัณฑิตอาสา